

STUDENȚI BĂNĂȚENI LA GRAZ (1640–1918)

Dragoș Lucian Țigău*

Cuvinte cheie: Banat, învățământ, universitate, politehnică, peregrinare academică

Keywords: Banat, Education, University, Polytechnic, Academic peregrination

Prezența tinerilor originari din Banat în centrele academice europene, pe parcursul Evului mediu și al perioadei moderne, este o temă de cercetare foarte amplă, care se află abia la început. Călătoriile de studii realizate în decursul a cinci-șase secole reprezintă aspecte edificatoare atât pentru evoluția culturală, cât și pentru istoria socială a provinciei. Ele sunt și un indicator obiectiv al gradului de racordare a Banatului la valorile central- și vest-europene. În cazul concret al orașului Graz, nu există studii speciale care să analizeze stagiile de pregătire ale bănățenilor în instituțiile de învățământ de aici: gimnaziu academic, universitate și politehnică. De aceea, studiul de față își propune să reconstituie aspectele generale ale prezenței studenților în orașul de pe Mur: oferta educațională a instituțiilor, date referitoare la cursanți așa cum sunt consemnate în registrele matricole, preferința pentru anumite specializări, viața socială a studenților, fenomenul peregrinării academice, finalizarea studiilor, apoi carierele urmate de absolvenți. De asemenea, vor fi evidențiate rolul centrului academic de la Graz în pregătirea de ansamblu a bănățenilor și modul în care aceștia și-au valorificat achizițiile intelectuale dobândite în anii de studiu în capitala Styriei.

Cercetarea istoriei instituțiilor de învățământ din Graz are o tradiție îndelungată. Epoca patronajului iezuit a fost studiată chiar de către membrii Sf. Oficiu (1719).¹ Istoriografia pozitivistă a secolului al XIX-lea este reprezentată de dr. Richard Peinlich (1819–1882) și Franz Krones (1835–1902). Primul a fost membru al Ordinului benedictin și director al Gimnaziului academic (1861–1878), publicând în cuprinsul a șapte anuare istoria gimnaziului cezaro-crăiesc, a colegiului iezuit și a universității din perioada 1585–1849.² Preocupările

* Școala Superioară Comercială *Nicolae Kretzulescu*, bd. Hristo Botev, nr. 17, București, e-mail: dragoslucian68@yahoo.com

¹ *Almae ac celeberrimae Universitatis Graecensis Societatis Jesu Lustrum primum ... undecimum* (Graz, 1719–1724) (5 volume cu istoria instituției între anii 1585–1641).

² Peinlich Richard (O.S.B.), *Geschichte des Gymnasiums in Graz* (Graz, 1864–1874).

sale au fost continuate de Franz Krones, de formație istoric, profesor atât la gimnaziul academic, cât și la universitate. În 1886, el a publicat o monografie actualizată și minuțioasă a instituției³ în care a activat ca decan și chiar rector (1876–1877). Istoriografia contemporană este reprezentată de Johann Andritsch (1922–1994), care deschide mai multe direcții de cercetare a vieții academice de la Graz. Una dintre preocupări s-a concretizat în alcătuirea unui repertoriu al studioșilor transilvăneni și unguri care au frecventat gimnaziul și universitatea veche.⁴ A doua realizare este publicarea matricolelor universitare, activitate continuată și după dispariția ilustrului profesor.⁵ Ultimele decenii au înregistrat o specializare a investigației istorice. Au fost abordate și evaluate, în mod distinct, domeniile dreptului⁶, filologiei, lingvisticii, istoriei⁷, matematicii⁸, medicinei⁹, științelor naturale¹⁰ etc. Totodată, s-a evidențiat importanța universității din Graz pentru studențimea din sud-estul continentului, precum și rolul studioșilor ardeleni la amintita instituție.¹¹ De asemenea, au existat preocupări pentru cercetarea evoluției Institutului *Joanneum*. Două monografii publicate

³ Franz Krones, *Geschichte der Karl-Franzens-Universität in Graz* (Graz, 1886).

⁴ Johann Andritsch, *Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1586–1782)* (Graz, 1965).

⁵ J. Andritsch, *Die Matrikeln der Universität Graz*, vol. I–III [1586–1710] (Graz, 1977–1988); vol. IV (1711–1765), ed. A. Kernbauer (Graz, 2002). *Promotionen an der Universität Graz 1682–1773*, hrsg. Maria Mairoid (Graz, 2013).

⁶ *Geschichte der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Graz*. Teil 1: Gunter Wesener, *Römisches Recht und Naturrecht* (Graz, 1978); Teil 2: Hermann Ibler, *Nationalökonomie* (Graz, 1985); Teil 4: Gunter Wesener, *Österreichisches Privatrecht an der Universität Graz* (Graz, 2002).

⁷ Erich Leitner, *Die neuere deutsche Philologie an der Universität Graz 1851–1954* (Graz, 1973); Walter Höflechner, *Das Fach Geschichte an der Universität Graz 1729–1848* (Graz, 1975); Fritz Lochner von Hüttenbach, *Das Fach Vergleichende Sprachwissenschaft an der Universität Graz* (Graz, 1976).

⁸ Alexander Aigner, *Das Fach Mathematik an der Universität Graz* (Graz, 1985).

⁹ Franz Spath, *Zur Geschichte der Chirurgie an der Karl-Franzens-Universität Graz* (Graz, 1986); Herbert H. Egglmaier, *Die Gründung der Grazer Medizinischen Fakultät im Jahre 1863* (Graz, 1986); *Die neuen Wundärzte. Die Absolventen des Grazer medizinisch-chirurgischen Studiums 1782–1863*, Bearbeitet von Petra Scheiblechner (Graz, 2014).

¹⁰ Helmut W. Flügel, *Geologie und Paläontologie an der Universität Graz 1761–1976* (Graz, 1977); Helga Wittmann, Erich Ziegler, *Die Entwicklung der chemischen Wissenschaften an der Universität Graz 1850–1982. Ein Leistungsbericht* (Graz, 1985); Alois Kernbauer, *Das Fach Chemie an der Philosophischen Fakultät der Universität Graz* (Graz, 1985).

¹¹ Harald Heppner, "Die Rolle und Bedeutung der Grazer Universität für die Studentenschaft aus Südosteuropa 1867–1914," in *Wegenetz europäischen Geistes II. Die Bedeutung der studentischen Migration in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert*, hg. R. G. Plaschka, K. Karlheinz (Wien, München, Oldenbourg, 1987), 286–293; Sabina Helga Almer, *Die Rolle der siebenbürgischen Studenten an der Karl-Franzens Universität in Graz (1848–1918)* (Graz, 1992). Ambele lucrări sunt semnalate de Lucian Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate (1864–1944)* (Cluj-Napoca, 2006).

la semicentenarul și la aniversarea seculară a școlii tehnice oferă informații prețioase despre numărul studenților și cariera absolvenților din perioada analizată aici.¹²

În privința interesului istoriografiilor naționale de a studia prezența compatrioților în școlile din Graz, se poate afirma că preocupările sunt rare și nu mai vechi de un secol. Cauzele sunt complexe, unele aparținând epocilor trecute. Maghiarii și sașii au început de timpuriu (anii 1860–1870) să reconstituie parcursul universitar al conaționaliilor, dar orașul Graz nu s-a aflat în această arie de interes. Până în perioada interbelică, istoricii unguri și-au îndreptat atenția doar către centrele academice mari (Viena, Praga, Cracovia, Jena), iar învățații sași spre universitățile germane. De altfel, anterior anului 1850, prezența sașilor luterani în universitatea catolică de la Graz este insignifiantă. O situație aparte se constată în cazul Croației și Sloveniei, unde, deși frecvența studenților este mare și atestată de timpuriu, primul studiu tematic s-a publicat abia în 1936.¹³ Restituirea informației referitoare la prezența tinerilor din cuprinsul Ungariei istorice la Graz s-a realizat aproape exclusiv și prioritar de către istoricii maghiari. Primele repertorii au vizat epoca veche a universității.¹⁴ În ultimele decenii, arhivistul, bibliograful și profesorul universitar Szögi László (n. 1948) de la Budapesta a inițiat un vast program de depistare, prelucrare și publicare a informațiilor cuprinse în matricolele tuturor universităților europene despre studenții din spațiul amintit. Rezultatele sunt remarcabile, ele fiind foarte utile specialiștilor români și sârbi.¹⁵ Istoriografia românească a valorificat aceste repertorii în demersurile sale de cunoaștere a elitelor culturale naționale din Imperiul habsburgic/ Dubla Monarhie

¹² Georg Göth, *Das Joanneum in Gratz, geschichtlich dargestellt zur Erinnerung an seine Gründung vor 50 Jahren* (Graz, 1861); Verband ehemaliger Grazer Techniker (Hg.), *Festschrift zur Jahrhundertfeier des Joanneums* (Graz, 1911) (în continuare se va cita *Festschrift*); mai recent, Dieter A. Binder, *Das Joanneum in Graz – Lehranstalt und Bildungsstätte* (Graz, 1983); Gudrun Katzianer, *Südosteuropäische Studenten an der Technischen Hochschule Graz (1866–1918)* (Graz, 1992).

¹³ Franjo Fancev, “Tragovima hrvatske-kajkavske poezije 16 vijeka. Hrvatski djaci gradačkoga sveučilišta god. 1586–1829,” *Ljetopis Jugoslovenske Akademije znanosti i umjetnosti XLVIII* (1934–1935) (Zagreb, 1936): 165–209.

¹⁴ Relkovic Néda, *A gráci egyetem legrégibb magyar hallgatói 1586–1640* (Budapest, 1933); Andritsch, *Studenten* (1965).

¹⁵ Szabó Miklós, Szögi László, *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849* (Marosvásárhely, 1998); Szögi László, *Vajdasági diákok az európai egyetemeken 1338–1919* (Újvidék/ Novi Sad, 2010); Szögi László, *Studenți români din Transilvania la universitățile din Europa în secolele XVI–XX* (Târgu-Mureș, 2011); Mészáros Andor, Szögi László, Varga Júlia, *Magyarországi diákok a habsburg birodalom kisebb egyetemén és akadémiáján 1789–1919* (Budapest, 2014); Szabó Miklós, Simon Zsolt, Szögi László, *Erdélyiek külföldi egyetemjárása 1849–1919 között* (Marosvásárhely, 2014).

austro-ungară.¹⁶ Pentru Banat, contribuțiile sunt rare și abordează perioada anterioară anului 1850.¹⁷

Centrul academic de la Graz are o vechime apreciabilă, impunându-se în elita universităților europene prin calitatea, diversitatea și rezultatele activităților de învățământ și cercetare. Începuturile se plasează la 12 noiembrie 1573, odată cu înființarea unui Gimnaziu academic (*Gymnasium Academicum Graecense*) patronat de iezuiți. Instituția este creația arhiducelui Carol II al Austriei Interioare (1564–1590), fiind cea mai veche școală superioară din Styria (Steiermark). După desființarea Ordinului Iezuit, gimnaziul a fost preluat de stat (1776), primind denumirea de *Kaiserlich Akademisches Gymnasium*. Acesta funcționează până în prezent, cu titulatura de *Akademisches Gymnasium Graz*.¹⁸

A doua contribuție a arhiducelui Carol II la progresul învățământului este întemeierea Universității. Inițiativa sa a primit confirmarea papală (bula pontifului Grigore XIII din 1 ianuarie 1585) și imperială (diploma împăratului Rudolf II din 29 aprilie 1586). Astfel, universitatea din Graz a devenit a doua ca vechime, în spațiul Austriei, după *Alma Mater Rudolphina* vieneză (fondată la 12 martie 1365). Instituția a fost încredințată iezuiților și a funcționat doar cu facultățile de filosofie și teologie.¹⁹ Foarte târziu, abia după abolirea patronajului iezuit, a fost înființată facultatea juridică (1 noiembrie 1778).²⁰ A patra facultate tipică universităților medievale și premoderne, cea de medicină, nu a existat în perioada veche a centrului academic din Graz. Această epocă s-a sfârșit în anul 1782, când împăratul Iosif II a decretat desființarea universității și înlocuirea ei cu un *lyzeum* (14–30 septembrie).²¹ Noul așezământ avea ca domenii de studiu: teologia, dreptul, medicina (chirurgia), filosofia și științele politice.²² Revenirea la treapta universitară s-a realizat prin hotărârea împăratului Francisc I din

¹⁶ Remus Câmpeanu, *Intellectualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea* (Cluj-Napoca, 1999); Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă* (Cluj-Napoca, 2000); Nastasă, *Itinerarii* (2006).

¹⁷ Dragoș Lucian Țigău, "Studentii din Timișoara la școli și universități europene (1730–1850)," *Analele Banatului*, Serie Nouă, Arheologie-Istorie XVIII (Timișoara, 2010): 151–171; D. L. Țigău, "Studentii din Banatul montan la școli și universități europene (1750–1850)," *Banatica* 21 (Reșița, 2011): 163–208; D. L. Țigău, "Studentii din Lugoj la școli și universități europene până în anul 1850," *Banatica* 22 (Reșița, 2012): 153–183.

¹⁸ Ferdinand Tremel, "400 Jahre Akademisches Gymnasium in Graz," în *400 Jahre Akademisches Gymnasium in Graz 1573–1973. Festschrift* (Graz 1973), 16–86.

¹⁹ Cronica amănunțită a vechii universități este realizată de Kroner, *Geschichte*, 7–95 (colegiul iezuit din anii 1585–1773) și 96–107 (deceniul 1773–1782, dintre desființarea Ordinului iezuit și declararea la nivel de liceu).

²⁰ *Ibid.*, 103.

²¹ *Ibid.*, 107–108, 465–466.

²² *Ibid.*, 108–143.

26 ianuarie 1827. De atunci, în onoarea celor doi fondatori, instituția poartă titulatura *Karl-Franzens-Universität/ Universitas Carolo-Franciscea*.²³ La început, universitatea cuprindea facultățile de filosofie, teologie, drept și științe politice, având un colegiu medico-chirurgical transformat în facultate abia la 13 ianuarie 1863.²⁴

În perioada modernă, orașul Graz s-a remarcat prin crearea unei noi instituții de cercetare și învățământ, anume Institutul politehnic. La 26 noiembrie 1811, arhiducele Johann (1782–1859)²⁵ și-a donat colecțiile sale pentru crearea unui muzeu, primul din cuprinsul Austriei. În onoarea fondatorului, așezământul a primit numele *Joanneum*. Exponatele au fost valorificate prin inaugurarea unor cursuri de fizică, chimie, astronomie, mineralogie, botanică și tehnologie, la care se adaugă, din 1818, cel de zoologie. Cursurile erau destinate tinerilor din liceul iosefin, iar din 1827 au fost frecventate și de studenții universității moderne. În 1861 existau 21 de specializări, ceea ce a permis crearea unui institut cezaro-crăiesc denumit *Steiermärkische landschaftliche Technische Hochschule am Joanneum zu Graz* (1864). Aici se studiau: ingineria civilă, construcțiile de mașini, chimia și mecanica industrială, agronomia și silvicultura. În 1874, statul a hotărât transformarea instituției în *Kaiserlich-königliche Technische Hochschule in Graz*, renunțându-se la profilurile agronomic și forestier. Anul 1887 a adus disocierea activităților academice și muzeale: institutul a evoluat către actuala Politehnică (*Technische Universität Graz* sau *Erzherzog-Johann-Universität*), în timp ce colecțiile au fost reunite în *Landesmuseum Joanneum*.²⁶

Calitatea și diversitatea studiilor au atras numeroși tineri, majoritatea lor fiind originari din cuprinsul stăpânilor habsburgice. Șirul bănătenilor care au studiat la Graz este deschis la 3 martie 1640 de Gabriel Ivul *Valachus* din Caransebeș. Prezența sa survine la aproximativ o jumătate de secol după înființarea universității. În cazul politehnicii, intervalul dintre inaugurarea acesteia și înmatricularea primului bănățean (Carol Urbanitzky din Ciclova, în 1831) este de numai două decenii. Până la sfârșitul primei conflagrații mondiale, în matricolele universitare apar înscrise 233 de persoane originare din Banat. Numărul real este însă de 226, pentru că șapte tineri au studiat atât la universitate, cât și la politehnică.²⁷ Este o cifră modestă, care raportată la durata de 280 de ani, conduce la o medie de 0,8 studenți/an. Înaintea anului 1850, prezența bănățe-

²³ Ibid., 144, 512.

²⁴ Ibid., 186, 515–516, 557. O cronică a noii universități (1827–1886) la p. 144–211.

²⁵ Johann a fost al 13-lea copil al împăratului Leopold II de Habsburg.

²⁶ *Festschrift*, 11–22.

²⁷ Carol Urbanitzky din Ciclova, Franz Adamovits, Francisc de Larenz și Carol Tesseli (toți din Timișoara), Constantin Saič din Bela Crvka, Peter Vukasinović din Pančevo și Georg Koko din Vârșeț.

nilor a fost sporadică. Cauzele acestui fenomen trebuie căutate atât în destinul istoric al Banatului, cât și în evoluția centrului academic de la Graz. Ocupația otomană a Banatului, până în 1718, apoi transformările radicale impuse de autoritățile habsburgice în vederea modernizării acestei Provincii de Coroană, au limitat foarte mult posibilitățile de studiu ale localnicilor și coloniștilor în centre universitare mai îndepărtate. Pe de altă parte, regresul rangului academic, de la treapta universitară la cea de colegiu/liceu, pentru aproape jumătate de secol (1782–1827), concurența puternică a universității vieneze și apariția târzie a institutului politehnic au limitat semnificativ interesul bănățenilor pentru a studia în orașul de pe Mur. Situația s-a ameliorat considerabil în deceniile jalonate de revoluția pașoptistă și de destrămarea Dublei Monarhii austro-ungare. Această perioadă concentrează majoritatea numărului de studenți bănățeni (210 din 233).

Perioada	Universitate		Politehnică	
	Banat rom.	Banat sârb.	Banat rom.	Banat sârb.
1640–1700	2	0	–	–
1701–1750	1	0	–	–
1751–1800	2	0	–	–
1801–1810	0	0	–	–
1811–1820	0	1	0	0
1821–1830	3	0	0	0
1831–1840	3	0	2	1
1841–1850	3	2	3	1
1851–1860	6	5	1	0
1861–1870	7	13	3	7
1871–1880	18	12	8	8
1881–1890	19	25	1	3
1891–1900	19	8	3	1
1901–1910	10	5	0	2
1911–1918	11	11	2	1
Total	104	82	23	24
	186		47	

Ultimele două decenii ale perioadei analizate aici aduc ca noutate accesul femeilor la studii superioare. Prezența lor este consemnată la scurt timp după ce li s-a acordat dreptul la o pregătire academică (1897).²⁸ Astfel, între anii 1900–1918, în registrele universității din Graz figurează opt femei originare din

²⁸ La 23 martie 1897, prin ordin ministerial s-a aprobat ca femeile să frecventeze ca auditor extraordinar cursurile facultății de filosofie, iar la 22 iulie a fost admisă la studii prima femeie. A

Banatul istoric (șase din actualul Banat românesc și două din partea ce aparține Serbiei).²⁹

În privința locului de origine, se remarcă faptul că studenții au provenit din tot arealul bănățean. Au fost identificate 71 de localități, din care 42 se află astăzi în România, iar 29 în Serbia. Dintre acestea, doar trei și-au pierdut identitatea, fiind înglobate în localități mai mari. Aradu Nou și Sănnicolau Mic, aflate la sud de Mureș, au intrat în componența municipiului Arad, iar satul Sveti Hubert a fost inclus în Banatsko Veliko Selo din Serbia. Spre universitate s-au îndreptat studenți originari din 64 de așezări bănățene (38 aflate azi în România, iar 26 în Serbia), iar la politehnică au intrat tineri proveniți din 21 de localități (11 din România și 10 din Serbia). 14 comunități se pot mândri că au dat studenți ambelor instituții academice de la Graz. În mod firesc, repartizarea numărului de studioși pe localitățile de origine nu este uniformă. Cei mai mulți tineri au provenit din centrele importante ale Banatului: Timișoara – 57 (46 la universitate și 11 la politehnică), Pančevo – 30 (22 cu 8), Vârșeț – 16 (11 cu 5), Caransebeș – 11 (9 cu 2), Bela Crvka – 10 (9 cu 1), Zrenjanin – 9 (7 cu 2), Kikinda – 8 (5 cu 3), Lugoj – 6 (5 cu 1) și Oravița – 5 (4 cu 1). Celelalte 62 de localități au dat între 1–3 studenți, majoritatea fiind consemnați după anul 1850. Aici trebuie precizat faptul că doar o parte a acestor tineri pot fi considerați bănățeni autentici. Mulți au avut legături tangențiale cu regiunea, provenind din familii de comercianți, funcționari, ingineri, medici sau militari care au locuit și au lucrat în Banat doar pentru puțini ani. Tinerii au urmat școli, și-au construit cariere și s-au stabilit cu familiile lor în diverse regiuni ale imperiului, Banatul rămânând pentru ei o amintire îndepărtată. Un prim exemplu concludent îl oferă frații Carol, Eduard, Ludovic și Vincent Urbanitzky, primul fiind născut la Ciclova, unde tatăl său era controlor monetar, iar ceilalți la Baia Mare, locul în care, foarte probabil, părintele lor se mutase cu serviciul. Toți au părăsit locurile natale de tineri, stabilindu-se la Graz, unde, timp de 6–9 ani, au urmat cursuri gimnaziale și de inginerie (1826–1838).³⁰ O situație specială s-a petrecut în familia diplomatului și scriitorului cu origini croate Franz von Werner (1836–1881). El s-a convertit la islamism cu numele Murad Efendi și a intrat în serviciul Sublimei Porți. Între 1864 și 1872 a îndeplinit funcția de consul otoman la Timișoara. Aici s-au născut fii săi, Franz Karl Vincenz Gaston Murad (1867) și Géza Murad (1869) care devin studenți după dispariția timpurie a părintelui lor.³¹

se vedea Alois Kernbauer, Karin Lienhart-Schmidlechner, *Frauenstudium und Frauenkarrieren an der Universität Graz* (Graz, 1996), 36.

²⁹ În repertoriul anexat studiului, nr. 45, 53, 95, 97, 100, 101, 179, 186 (în continuare, se va cita Repertoriu).

³⁰ Szabó, Szögi, *Erdélyi peregrinusok*, nr. 4197–4200.

³¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_von_Werner. Cei doi băieți au fost catolici.

Originea etnică a studioșilor este o problemă care trebuie abordată foarte atent, întrucât în Banatul modern au conviețuit numeroase populații, unele fiind colonizate recent de către autoritățile habsburgice. Configurația etnică apare destul de edificatoare, în condițiile în care pentru 22% din totalul celor 226 de persoane înregistrate nu s-a consemnat etnia.

Etnia	Universitate		Politehnică		Total
	Banat rom.	Banat sârb.	Banat rom.	Banat sârb.	
Germani	37	16	6	6	65
Sârbi	5	33	0	11	49
Maghiari	20	9	8	4	41
Români	12	1	3	0	16
Croați	1	2	0	0	3
Sloveni	1	0	0	0	1
Neprecizată	26	19	4	2	51
Total	102	80	21	23	226

De asemenea, există și situații speciale în care doi politehniști (Paul Milkov din Vârșeț și Georg Mathacič din Zrenjanin) s-au declarat „slavi”, adică, cu mare certitudine, sârbi.³² Onomastica clarifică doar parțial originea etnică, întrucât numele cu rezonanță germanică, maghiară, românească sau slavă nu pot fi un argument decisiv în favoarea apartenenței la respectivele populații. De asemenea, nu trebuie ignorată realitatea că politica de maghiarizare, tot mai pronunțată după anul 1867, a mărit artificial numărul „ungurilor” în dauna altor etnii. Rămâne deschisă și posibilitatea descendenței din familii mixte. Aici merită a fi semnalate două cazuri de germani-maghiari, declarate ca atare: Ludwig Stagelschmudt din Jimbolia (la politehnică, 1874) și Johann Kuhsing/Küszing din Krajišnik (la universitate, 1885).³³

Apartenența confesională a tinerilor bănățeni poate fi reconstituită mai bine decât originea lor etnică, întrucât doar pentru 10% dintre ei (24 din 226) nu este precizată religia. Majoritatea erau catolici și ortodocși.

Religia/ confesiunea	Universitate		Politehnică		Total
	Banat rom.	Banat sârb.	Banat rom.	Banat sârb.	
Catolică	62	28	13	9	112
Ortodoxă	15	42	3	11	71
Greco-catolică	2	1	0	1	4

³² Repertoriu, nr. 227, 232.

³³ Repertoriu, nr. 195 și 132.

Luterană	3	2	0	0	5
Reformată	1	1	0	0	2
Iudaică	5	1	2	0	8
Neprecizată	13	6	3	2	24
Total	101	81	21	23	226

Vârsta de înscriere la cursuri a oscilat pe o scară temporală foarte întinsă, de la 16 la 58 de ani! Ponderea persoanelor cărora nu li se cunoaște vârsta este destul de mare: 11% (21 din 186) pentru universitate și 27% (13 din 47) pentru politehnică. La *Karl-Franzens-Universität* palierul temporal este deschis de cursanții adolescenți de 16–17 ani (2 persoane).³⁴ Urmează un segment care concentrează majoritatea studioșilor: 18 și 19 ani – câte 22; 20 de ani – 31; 21 de ani – 22; 22 de ani – 20 și 23 de ani – 16. Numărul studenților „tomnatici” este ridicat și dezvăluie ambiția de a urma cursuri înalte în pofida tuturor greutăților. Repartizarea lor este următoarea: 24 de ani – 4; 25 de ani – 9; 26 și 27 de ani – câte unul; 28 de ani – 4; 29, 30 și 31 de ani – câte unul. Au existat și trei situații când în amfiteatre au intrat persoane aflate la deplina maturitate (35, 44 și 58 de ani)³⁵, animate de convingerea că se poate studia la orice vârstă. Tinerii cu vârste mai mari nu trebuie priviți automat ca studenți întârziți. Unii dintre ei au devenit cursanți la timpul potrivit, dar în alte centre universitare. Aurel Popovici din Lugoj, Stephan Jovanović din Čenta și Johann Sterger din Pančevo s-au înscris la Graz când aveau 25 de ani, însă ei își începuseră pregătirea la Viena cu 4–6 ani mai devreme. Tot astfel, medicinistul Jefta Schambek din Pančevo a ales inițial să învețe la Viena (1900), dar după un deceniu, când avea deja 28 de ani, s-a orientat către Graz unde a și absolvit. Exemple elocvente și suplimentare le oferă Karl Eperjesy din Caransebeș, care a devenit student la 19 ani și apoi s-a reînscris când avea 33 de ani, precum și Klementine Zistler din Zrenjanin, înmatriculată de două ori, la 24, respectiv 37 de ani. În legătură cu acest ultim exemplu, trebuie arătat că paleta vârstelor femeilor este similară cu cea a bărbaților. În cinci situații, fetele au plecat la studii când aveau 18, 20 sau 21 de ani.³⁶ Celelalte trei doamne au devenit studente la vârste mai înaintate: 24, 30 și chiar 44 de ani!³⁷ În cazul

³⁴ Ivan Vidák din Kikinda (16 ani) și Franz Hochenburger din Zăbrani (17 ani).

³⁵ Elias Petrović (35 de ani) și Amelia Launer (44 de ani) din Timișoara, Rudolf Tischer din Pančevo (58 de ani).

³⁶ Erika Schönitzen din Timișoara (18 ani), Paula Pöschl din Orșova, Elisabeth Kuneida și Elisabeth Schneider din Timișoara (20 de ani), Margarethe Marie Poliovka din Scăiuș (21 de ani).

³⁷ Klementine Gistler/ Zistler din Zrenjanin (24 de ani), Sophie Bybulz din Vârșeț (30 de ani), Amelia Launer din Timișoara (44 de ani).

Institutului *Joanneum* platforma vârstelor este mai restrânsă: 16 ani – 2; 17 și 18 ani – câte 6; 19 ani – 5; 20 de ani – 4; 21 de ani – 6; 22, 23 și 25 de ani – câte unul; 24 de ani – 2.³⁸

Un aspect important de clarificat din evoluția școlară a studenților îl reprezintă pregătirea pe care o aveau în momentul înmatriculării la universitate sau politehnică. Registrele matricole nu oferă informații decât pentru 40% (90 din 226) dintre studenți. Ele lasă să se întrevadă un număr mic al celor care au studiat în orașul natal: Pančevo – 4; Lugoj și Timișoara – câte 3.³⁹ Un alt grup distinct îl formează tinerii care au studiat în Banat, dar nu în localitatea lor de baștină: la Timișoara – 6; Pančevo – 4; Vârșeț și Zrenjanin – câte unul.⁴⁰ În Arad, oraș situat la marginea Banatului, a învățat un singur băiat, anume Franz Hohenburger din Zăbrani. Ceilalți tineri au studiat în afara provinciei natale, în diverse orașe ale monarhiei habsburgice. Mai semnificativ apare numărul celor care și-au făcut studiile medii chiar la Graz (Gimnaziul academic, Școala reală, Institutul *Ursulineum*). Cei 22 de tineri (10% din total) proveneau din Caransebeș și Timișoara – câte 4; Pančevo – 2; Berzasca, Ciclova, Denta, Fibiș, Jimbolia, Lugoj, Orșova, Rusca Montană, Rușchița, Ilandža, Vârșeț și Zrenjanin – câte unul.⁴¹ Ei au fost cei mai avantajați în privința adaptării la viața socială și universitară din capitala Styriei. Câțiva au avut șansa să fie elevi în capitala Imperiului (3) și în orașele austriece Linz, Melk și Villach (câte unul).⁴² Alții s-au pregătit în centre maghiare (Szeged – 4; Buda-Pesta și Kecskemét – câte 2; Csurgó, Hódmezővásárhely, Kalocsa și Miskolc – câte unul)⁴³, în orașe sârbești (Novi Sad, Sremski Karlovci – câte 3)⁴⁴, croate (Vinkovci – 3; Požega și Varaždin – câte unul)⁴⁵, slovene (Ljubljana – 2)⁴⁶, italiene (Görz/ Gorizia – 1)⁴⁷, cehe (Nové Město – 1)⁴⁸, slovace (Bratislava – 3)⁴⁹,

³⁸ Repertoriu, nr. 198 și 213 (16 ani); nr. 190, 195, 206, 207, 220, 233 (17 ani); nr. 191, 196, 214, 224, 229, 231 (18 ani); nr. 189, 193, 212, 221, 227 (19 ani); nr. 194, 208, 216, 230 (20 de ani); nr. 187, 188, 210, 219, 222, 225 (21 de ani); nr. 226 (22 de ani); nr. 215 (23 de ani); 209, 223 (24 de ani); 197 (25 de ani).

³⁹ Repertoriu, nr. 160, 162, 221, 223 (Pančevo); nr. 33, 35, 36 (Lugoj); nr. 72, 77, 206 (Timișoara).

⁴⁰ Repertoriu, nr. 136, 137, 144, 175, 189, 226 (Timișoara); nr. 177, 210, 214, 229 (Pančevo); nr. 197 (Vârșeț); nr. 132 (Zrenjanin).

⁴¹ Repertoriu, nr. 10, 11, 17, 45, 50, 66, 90, 121, 186, 187, 190, 191, 193–196, 198, 208, 209, 218, 224, 227.

⁴² Repertoriu, nr. 143, 169, 180 (Viena); nr. 7 (Linz); nr. 153 (Melk); nr. 158 (Villach).

⁴³ Repertoriu, nr. 38, 103, 108, 127 (Szeged); nr. 29, 233 (Buda-Pesta); nr. 4, 172 (Kecskemét); nr. 5 (Csurgó); nr. 181 (Hódmezővásárhely); nr. 49 (Kalocsa) și nr. 109 (Miskolc).

⁴⁴ Repertoriu, nr. 12, 148, 151 (Novi Sad); nr. 118, 120, 154 (Karlowitz).

⁴⁵ Repertoriu, nr. 64, 141, 147 (Vinkovci); nr. 47 (Požega); nr. 51 (Varaždin).

⁴⁶ Repertoriu, nr. 37, 207.

⁴⁷ Repertoriu, nr. 99.

⁴⁸ Repertoriu, nr. 61.

⁴⁹ Repertoriu, nr. 122, 164, 166.

poloneze (Tarnów – 1).⁵⁰ Referitor la spațiul românesc, se pot aminti orașele Sibiu – 2, București, Iași și Năsăud – câte unul.⁵¹ Un parcurs aparte are Aurel Popovici care a fost elev în Lugojul natal, la Brașov și Beiuș.

Condiția socială a studenților este un alt aspect interesant menționat în matricolele de la Graz. În perioada veche a universității (anterioară anului 1782), accesul la studii înalte a fost un privilegiu rezervat doar bănățenilor care aparțineau clerului și nobilimii. În anul 1640 au fost înscriși nouă tineri proveniți din Transilvania și Ungaria, dintre care șase nobili, un cetățean (*civis*) și doi clerici (unul fiind Gabriel Ivul).⁵² În *Secolul Luminilor* universitatea nu a fost vizitată decât de trei nobili timișoreni: Georgius Troll *Praenobilis Hung. Temesvari* (1750), Joseph Demelmayer *Ung. Perill. Temesiensi* (1767) și Anton Dux *nobilis ex Temeschwar* (1773). Majoritatea colegilor lor erau de condiție aleasă (nobili, onorabili, cetățeni) și foarte puțini aveau un statut modest (libertini, plebei).⁵³ Rangul nobiliar a fost etalat și de studenții din epocile mai recente. Ei s-au recomandat ca baroni (*Liber Baro*) și nobili.⁵⁴ În timp, prestața socială a fost dată tot mai mult de ocupațiile practicate și de bogăția materială a indivizilor. Bunăstarea și distincția familiilor au contat foarte mult pentru începerea studiilor la Graz. Se cunosc câteva cazuri în care părinții tinerilor se stabiliseră în acest oraș, considerând foarte oportun ca băieții lor să urmeze aici o facultate. Părinții lui Karl Krautner din Anina și Joseph Karab din Timișoara erau directori, tatăl lui Karl Hallavanya von Radoičić din Timișoara avea gradul de general-maior, iar Bernhard Hauser din Denta s-a declarat fiu de proprietar. O centralizare a datelor disponibile referitoare la părinții studenților arată următoarea configurație a meseriilor și ocupațiilor: nobili – 3; moșieri, proprietari de case, fabrici și mori – 16⁵⁵; cu funcție politică – 2 (un deputat și un demnitar)⁵⁶; cu funcții de conducere/control – 19 (directori – 3; directori financiari, directori de poștă și inspecți școlari – câte 2; consilier aulic, funcționar superior, consilier juridic, consilier minier, director minier, inspector feroviar, inspector silvic, director topograf, director de școală, președinte de district – câte unul)⁵⁷; funcții-

⁵⁰ Repertoriu, nr. 69.

⁵¹ Repertoriu, nr. 84, 225 (Sibiu); nr. 42 (București); nr. 34 (Iași). Pentru George Novacovici din Gârbovăț, elev la Năsăud, a se vedea Sigmirean, *Istoria*, 466, nr. 2847.

⁵² Andritsch, *Studenten*, 72.

⁵³ Andritsch, *Studenten*, 166, 185, 191; Szabó, Szögi, *Erdélyi peregrinusok*, nr. 4165, 865, 969.

⁵⁴ Repertoriu, nr. 7, 79, 98, 146 (nobili); nr. 21, 26, 44, 66, 91, 193 (baroni).

⁵⁵ Repertoriu, nr. 21, 25/26, 36, 55, 66, 67, 77, 85, 91, 109, 124/125, 131, 133, 193, 198, 226 (proprietari).

⁵⁶ Repertoriu, nr. 126, 127.

⁵⁷ Repertoriu, nr. 1, 48, 207 (directori); nr. 208, 229 (dir. financiar); nr. 136, 206 (dir. poștă);

onari simpli – 8 (nespecificat – 3; funcționar comunal, controlor monetar, comisar de poliție, percepător de taxe și *sub prior* – câte unul)⁵⁸; administratori – 7⁵⁹; intențenți – 2⁶⁰; militari – 19 (feldmareșali – 2; general – 1; colonei – 4; căpitani – 3; medici militari și ofițeri (unul activ, altul în retragere) – câte 2; maior, locotenent, centurion, sergent major, temnicer – câte unul)⁶¹; medici – 6 (unul pensionat și alți 2 doctori în medicină)⁶²; farmaciști – 9⁶³; judecători – 2 (unul civil, altul militar)⁶⁴; avocați – 7⁶⁵; notari – 3⁶⁶; învățători – 7⁶⁷; profesori – 4⁶⁸; ingineri – 3⁶⁹; preoți – 11 (din care un protopop)⁷⁰; arhitect, pictor, restaurator, custode muzeal – câte unul⁷¹; comercianți – 21⁷²; afacerist – 1; exportator – 1⁷³; hangii/ hotelieri – 2⁷⁴; meșteșugari – 8 (cojocari – 3; cizmar, fabricant de sticlă, legător de cărți și tâmplar – câte unul)⁷⁵; agricultori/ cultivatori – 3⁷⁶; particulari – 3⁷⁷ și fără arătarea meseriei – 22 (de regulă, în cazul studenților majori). În mod firesc, evoluția carierelor s-a asociat cu schimbarea funcțiilor. Demn de semnalat este cazul studentului Georg Koko din Vârșeț al cărui tată apare în matricolele politehnicii drept comerciant (1877), iar ulterior, în registrele universității este prezentat ca avocat (1881). În fine, trebuie amintit și numărul

nr. 14, 114/ 116 (insp. școlar); nr. 186, 30, 154, 41, 187, 86/ 88, 194, 61, 53, 172 (în ordinea enumerării funcțiilor).

⁵⁸ Repertoriu, nr. 44, 65, 196, 12, 17, 155, 3, 141 (în ordinea enumerării).

⁵⁹ Repertoriu, nr. 105, 111, 112, 124, 134, 203, 212.

⁶⁰ Repertoriu, nr. 69, 97.

⁶¹ Repertoriu, nr. 7, 98 (feldmareșali); nr. 90 (generali); nr. 54, 99, 100, 158 (colonei); nr. 8, 146, 218 (căpitani); nr. 84/ 87, 89 (medici militari); nr. 60, 161 (ofițeri); nr. 96 (maior); nr. 13 (locotenent); nr. 129 (centurion); nr. 217 (serg. maj.); nr. 128 (temnicer).

⁶² Repertoriu, nr. 2, 5, 140; nr. 121 (pensionar); nr. 16, 64 (doctori în medicină).

⁶³ Repertoriu, nr. 35, 49, 71, 74, 102, 144, 152, 171, 182.

⁶⁴ Repertoriu, nr. 31 (civil), 37 (militar).

⁶⁵ Repertoriu, nr. 34, 79, 162, 174, 176–178.

⁶⁶ Repertoriu, nr. 76, 139, 215.

⁶⁷ Repertoriu, nr. 92, 108, 120, 138, 157, 185, 233.

⁶⁸ Repertoriu, nr. 47, 148, 159, 167.

⁶⁹ Repertoriu, nr. 24, 78, 213.

⁷⁰ Repertoriu, nr. 175 (protopop); nr. 15, 19, 27, 33, 106, 117, 118, 164, 181, 216.

⁷¹ Repertoriu, nr. 221, 224, 197, 22/ 23 (în ordinea enumerării).

⁷² Repertoriu, nr. 29, 38, 70, 73, 93, 103, 113, 147, 149, 150, 153, 169, 170, 173, 180, 184, 190/ 191, 195, 210, 214, 223.

⁷³ Repertoriu, nr. 156, 231.

⁷⁴ Repertoriu, nr. 72, 151.

⁷⁵ Repertoriu, nr. 42, 188/ 189, 227 (cojocari); nr. 222 (cizmar); nr. 204/ 205 (fabricant de sticlă); nr. 110 (legător de cărți); nr. 160 (tâmplar).

⁷⁶ Repertoriu, nr. 4, 122, 135.

⁷⁷ Repertoriu, nr. 75, 201, 228.

mare al părinților decedați. Dispariția lor este consemnată ca atare (19 cazuri)⁷⁸ sau sugerată prin menționarea unui tutore (11 situații).⁷⁹

Un alt avantaj al cunoașterii ocupațiilor părinților constă în posibilitatea de a realiza o comparație edificatoare cu specializările urmate de fiii acestora. Studiul comparativ are în vedere 196 de studioși (84% din total), fiind eliminați cei șase gimnaziști a căror evoluție ulterioară rămâne necunoscută, precum și studenții pentru care nu este specificată meseria părinților/tutorilor lor. Asemănarea dintre profesia părinților și specializarea copiilor lor este destul de limitată. Tradiția s-a transmis în familii de medici – 6, farmaciști – 6, avocați – 3, notari – 2 și ingineri – 1.⁸⁰ Mai evidentă este discontinuitatea față de preocupările părinților, explicabilă prin vocația diferită a tinerilor, dar și prin dorința lor de a face „altceva”. Astfel, spre domeniul medical s-au orientat șapte băieți de preoți, dreptul a fost preferința a zece copii de militari și altor zece de funcționari, ingineria a părut potrivită pentru fii de comercianți – 9, de funcționari superiori – 7 și de proprietari – 5. De asemenea, se pot sesiza trecerea de la ocupațiile tradiționale la cele moderne și sensul ascendent în cazul familiilor de condiție mai modestă. Familiile de funcționari și-au îndemnat copiii să urmeze atât dreptul (14 cazuri), cât și ingineria (11 situații). Un progres vizibil se observă în familiile de cultivatori, unde doi tineri au studiat medicina, iar altul a preferat facultatea de filosofie.

Lista universitarilor bănățeni oferă 11 exemple de rude (frați sau veri) care s-au pregătit la Graz.⁸¹ La acestea se adaugă cel deja evocat al fraților Urbanitzky, din care doar Carol s-a născut în Banat. De asemenea, în unele familii a existat o tradiție a studiilor superioare, tinerii urmând exemplul ascendenților (părinți, bunici, unchi) titrați.

Din prezentarea acestor exemple reiese că atitudinea părinților, dar mai ales starea materială, au condiționat în mod hotărâtor frecventarea instituțiilor academice. Studiile înalte au presupus cheltuieli apreciabile pe o durată

⁷⁸ Repertoriu, nr. 40, 63, 145 (comercianți), 43 (cojocar), 45 (șef de stație feroviară), 62/ 202 (funcționar), 101 (colonel), 143 (căpitan), 209 (contabil), 28, 43, 94, 115, 123, 130, 132, 183, 225, 232 (fără arătarea meseriei).

⁷⁹ Repertoriu, nr. 10–11 (notar), 23 (profesor universitar), 50 (inginer), 51 (avocat), 80 (comerciant), 82 (consilier), 104 (șef cadastru), 137 (medic), 166 (secretar), 219 (administrator).

⁸⁰ Repertoriu, nr. 16, 84, 87, 89, 121, 140 (medicină); nr. 71, 74, 102, 152, 171, 182 (farmacie); nr. 10, 11, 31, 34, 174 (drept); nr. 213 (inginerie).

⁸¹ La universitate: Emil și Otto Weigmann din Caransebeș, Emil și Wilhelm Heinbach din Dognecea, Béla și Ernest Gudenus din Gad, Gaston și Géza Burad/Murad Bey din Timișoara, Friedrich și Joseph Neugebauer din Timișoara, Eugen și Janko Dürr din Bela Crvka, Ivan și Arsen Vidák din Kikinda. La politehnică: Adolf și Aurel Diaconovich din Bocșa, Adolf și Isidor Klein din Caransebeș, Adolf și Joseph Losch din Timișoara. Familia Hauser din Denta a trimis un băiat la universitate (Lothar) și altul la politehnică (Bernhard).

îndelungată. La taxele de studiu se adăugau costurile legate de întreținerea cotidiană, de procurarea cărților și a rechizitelor, de tipărirea dizertațiilor susținute la absolvire. Dacă familiile înstărite (nobili, proprietari, funcționari superiori, militari cu grade înalte) își puteau întreține copiii la studii, în cazul părinților cu posibilități modeste asemenea cheltuieli au fost mai greu de susținut. S-a evidențiat anterior numărul mare al studioșilor orfani de tată și, astfel, vitregiți de sprijinul material corespunzător. În această situație s-a aflat croatul Ignaz Schwarz, bănățean prin naștere, care pe timpul studiilor de la Praga a primit o bursă de 400 de florini. Ajutorul a fost obținut, foarte probabil, în urma decesului tatălui său, fost secretar guvernamental la Zagreb (1879).⁸² Asociațiile culturale, fundațiile și particularii s-au implicat eficient în susținerea financiară a tineretului studios. Fundația *Emanoil Gojdu* a oferit cele mai multe stipendii pentru români. Printre beneficiari s-au numărat Adolf Diaconovich din Bocșa (elev al școlii reale din Graz, în anul 1874–1875), Ioan Fometescu din Oravița (medicinist la Graz între 1897–1899) și George Novacovici din Gârbovăț (în perioada studenției de la Oradea și Cluj, nu și de la Graz).⁸³

Situația materială, problemele familiale, peregrinarea academică dar și legislația i-au determinat pe unii tineri să se înscrie doar ca auditori⁸⁴ sau să-și întrerupă studiile. Aproape jumătate (114 din 233) dintre bănățeni figurează înscriși în matricolele universității (95) și ale politehnicii (19) doar pentru un singur an academic. Un alt sfert din acest total îl reprezintă cei consemnați neîntrerupt timp de 2 ani – 27 (universitate – 24, politehnică – 3); 3 ani – 14 (11–3) și 4 ani – 17 (11–6). Studii mai îndelungate au făcut 13 bănățeni, majoritatea la *Joanneum*. Distribuția lor este următoarea: 5 ani – 5 (universitate – 1, politehnică – 4)⁸⁵; 6 ani – 4 (2–2)⁸⁶; 7 ani – 2 (1–1)⁸⁷ și chiar 8 ani – 2 (ambii la politehnică).⁸⁸ Întreruperile de studii, urmate de revenirea în amfiteatrele de la Graz, au fost destul de numeroase (48 din 233, adică 20%) și ele lasă să se întrevadă greutatea materiale sau peregrinări academice. Exemple mai deosebite de parcurs universitar oferă Elias Petrovich din Timișoara care începe studiul chirurgiei la Ljubljana (1844) și îl reia după mulți ani la Graz (înscriș în anul

⁸² Repertoriu, nr. 51.

⁸³ Cornel Sigmirean, Aurel Pavel, *Fundația „Gojdu” 1871–2001* (Târgu-Mureș, 2002), 82, nr. 2 (Diaconovich), 113, nr. 309 (Fometescu), 138, nr. 644 (Novacovici); Sigmirean, *Istoria*, 694, nr. 7141 (Fometescu); 466, 639, nr. 2847 și 6030 (Novacovici).

⁸⁴ Repertoriu, nr. 4, 15, 33, 43, 51, 70, 85, 113, 118, 132, 163 (auditori la medicină); nr. 8, 9, 78, 94, 116, 125, 146 (auditori la drept); 28, 98, 158, 177 (auditori la filosofie). De asemenea, toate cele opt studenți au avut statutul de auditor la Facultățile de drept sau de filosofie.

⁸⁵ Repertoriu, nr. 87, 208, 212, 215, 233.

⁸⁶ Repertoriu, nr. 35, 156, 187, 195.

⁸⁷ Repertoriu, nr. 105, 194.

⁸⁸ Repertoriu, nr. 196, 213.

III, 1856–1857); doi băieți din Pančevo, anume Ignatz Knotz care studiază la Viena, în paralel, dreptul și medicina (1885), hotărându-se pentru ultima (Graz, 1886–1890, 1894) și Johann Sterger preocupat de filosofie (1897–1903, 1904, 1910 și 1912–1915); Uroš Wolits din Vârșeț care învață farmacia (1879–1883 (cu o retragere în 1882) și 1890–1891) și Sophie Bybulz, tot din Vârșeț, înscrisă la facultatea juridică (1900–1904), apoi la filosofie (1915–1918, cu o întrerupere în 1917).

Paleta specializărilor urmate de tinerii bănățeni este destul de amplă și dovedește tendința de modernizare. O prezentare sintetică este cuprinsă în tabelul următor:

Specializarea		Banatul românesc	Banatul sârbesc	Total
Gimnaziști		6	1	7
Drept		35	28	63
Medicină	Med. generală	27	27	59
	Chirurgie	4	1	
Farmacie		13	12	25
Filosofie		12	6	18
Inginerie	Ing. generală	14	14	40
	Ing. construcții	1	1	
	Ing. mecanică	2	4	
	Hidrotehnică	1	2	
	Ing. minieră	1	–	
Teologie		2	–	2
Două specializări	Drept – filosofie	1	2	11
	Chirurgie – filosofie	1	–	
	Medicină – farmacie	–	1	
	Filosofie – inginerie	3	1	
	Farmacie – inginerie	–	1	
	Gimnaziu – inginerie	1	–	
Trei specializări	Filosofie – drept – inginerie	–	1	1
Total		124	102	226

Oferta educațională a instituțiilor din Graz este cunoscută din surse variate: programe de studii, registre ale facultăților, cursuri, cărți, liste de examinare etc. În perioada veche a universității, baza învățământului era asigurată de Gimnaziul academic structurat în clase începătoare (*Infima, Parva*), de mijloc sau gramaticale (*Principia, Grammatica, Syntaxa*) și în clase superioare sau umaniste (*Poetica, Rhetorica*). Promovarea gimnaziului deschidea calea spre

Facultatea de filosofie unde se studiau *Logica, Physica și Metaphysica*. Facultatea de teologie era considerată o formă avansată de pregătire, în curriculum figurând *Theologia moralis* și *Theologia speculativa*.⁸⁹ Primii bănățeni ajunși la Graz au fost înmatriculați în ani diferiți de studiu, corespunzător nivelului anterior de pregătire: Grigore Loncea figurează cu studii superioare de metafizică (1644), nobilii Georgius Troll (1750) și Anton Dux (1773) au fost înscriși la *Parva*, iar Joseph Demelmayer (1767) promovase în clasa de *Rhetorica*.⁹⁰

Universitatea modernă a avut un *curriculum* tot mai complex. Apar cursuri noi de botanică, chimie (ambele ținute la *Joanneum*, din 1830), zoologie (1835), agronomie (1839), mineralogie (1842).⁹¹ Se evidențiază colaborarea cu *Joanneum*, mai ales la predarea științelor naturale (din 1838) și în organizarea activităților de cercetare. În 1843 s-a ținut la Graz a 21-a adunare a medicilor și naturaliștilor germani, structurată pe opt secțiuni: botanică; zoologie; mineralogie, geologie și geografie; fizică, chimie și farmacie; astronomie, matematică și mecanică (la *Joanneum*); medicină; anatomie și fiziologie; chirurgie și obstetrică (la universitate).⁹² După revoluția pașoptistă progresul este și mai vizibil. Prin planul de studii din 27 noiembrie 1853, farmacia devine o specializare distinctă, iar în ianuarie 1863 se înființează Facultatea de medicină.⁹³ Medicinistii aveau posibilitatea de a studia anatomia, fiziologia, patologia, chirurgia, terapia, oftalmologia, farmacologia, dermatologia, ginecologia, histologia și embriologia, psihiatria și igiena, epidemiologia, chimia patologică, medicina legală.⁹⁴ La Facultatea de filosofie se predau științele exacte și naturale: matematică, fizică, chimie, mineralogie, petrografie, geologie, botanică, zoologie; exista și o grupă distinctă de geografie-istorie, unde se studiau: istoria, paleografia, diplomatica, epigrafia, heraldica, numismatica etc.⁹⁵ Domeniul filologiei era reprezentat de germanistică, slavistică (din 1870), filologie comparată (1873), filologie și literatură romanică (1876).⁹⁶ Facultatea de științe juridice și politice oferea cursuri din toate domeniile dreptului (austriac și roman), noțiuni de economie politică, finanțe, statistică, drept și istorie constituțională. Din 1873 se predă istoria dreptului și statului german. Un progres se observă și în cazul Facultății

⁸⁹ Andritsch, *Studenten*, 11 (ierarhia studiilor); Krones, *Geschichte*, 238, 291, 296, 297; Krones prezintă programa studiilor de teologie și filosofie (357–358), cea pentru clasele gimnaziale (358–359), activitățile didactice (360–362), gradele academice, probele de examen și ceremonia conferirii titlurilor (362–371).

⁹⁰ Andritsch, *Studenten*, 75, 166, 191, 184–185 (în ordinea enumerării).

⁹¹ Krones, *Geschichte*, 147–148, 522.

⁹² *Ibid.*, 526–527, 534–536.

⁹³ *Ibid.*, 550, 557.

⁹⁴ *Ibid.*, 565–566.

⁹⁵ *Ibid.*, 566–568.

⁹⁶ *Ibid.*, 568–569.

de teologie, însă niciun bănăţean nu a optat pentru acest domeniu.⁹⁷ Pe la 1880, biblioteca universităţii pune la dispoziţia studioşilor circa 100.000 de volume, 1345 de incunabule şi 1800 de manuscrise. 70.000 de volume se consultau în bibliotecă, iar alte 10.000 se puteau împrumuta.⁹⁸

În privinţa Institutului politehnic (*Joanneum*), cursurile aveau un pronunţat caracter aplicativ. La 1860, acestea se desfăşurau între orele 8.00–12.30 şi 13.00–17.00, durata unei prelegeri/aplicaţii fiind de 1–2 ore. La cursurile elementare se învăţau noţiunile de bază din matematică şi desen/scriere. În anul I se predau: geometria descriptivă, desenul constructiv, matematicile superioare şi fizica; anul al II-lea era rezervat pentru mecanică şi studiul maşinilor, desen tehnic, mineralogie, planuri de situaţie, geometrie practică; în anul al III-lea se dobândeau cunoştinţe de chimie generală industrială, agronomie, desen arhitectural; cursanţii ultimului an aprofundau tehnicile de construcţie şi de reprezentare a maşinilor, realizarea şoselelor şi lucrărilor hidrotehnice, geologia şi paleontologia. Cursurile libere se ţineau între orele 8.30–9.30 şi 16.00–19.00, fiind dispuse avantajos pentru cursanţii care doreau să-şi completeze pregătirea, dar mai ales pentru tinerii angajaţi. Dimineaţa se predă botanica (în semestrul estival) sau zoologia (în semestrul de iarnă), iar serile erau destinate prelegerilor de chimie specială industrială, agronomie şi silvicultură, de istoria arhitecturii. Existau şi cursuri de limbi moderne (franceză şi engleză) sau stenografie.⁹⁹

Perioada de studii din capitala Styriei a oferit bănăţenilor numeroase oportunităţi. Ei au avut posibilitatea să citească foarte mult, să-şi însuşească maniere elegante, să fie la curent cu ideile timpului lor, să se distreze şi să lege prietenii cu tineri din tot imperiul. Din nefericire, lipseşte o memorialistică cu referire la anii de studenţie. Printre puţinii care şi-au publicat amintirile se află Caius Brediceanu din Lugoj, dar acesta nu pomeneşte deloc de perioada trăită la Graz. El a rememorat doar crâmpoşele din viaţa studenţească de la Viena, arătând că de aceasta „ţinea şi frecventarea regulată a unei cafenele cu mesele ocupate mai întotdeauna de studenţii români (...) Pierdeam ceasuri întregi în preajma meselor de biliard sau cu jocuri de cărţi ...”. Aflat în anul terminal, Brediceanu şi-a schimbat atitudinea, precizând că „a urmat un timp de muncă foarte serioasă, care m-a ţinut exclusiv legat de bibliotecă”.¹⁰⁰ Remarcile sale dezvăluie un stil de lucru şi de viaţă perfect aplicabil şi colegilor săi. Pe de altă parte, există dovezi ale spiritului de solidaritate între studenţii români, care le-a uşurat traiul cotidian şi le-a promovat interesele comune. Prima formă instituţionalizată a

⁹⁷ Ibid., 569–570.

⁹⁸ Ibid., 571.

⁹⁹ Göth, *Das Joanneum*, 224–225. A se vedea şi 282–298, anexa 10 (planul de studiu şi programa disciplinelor din 1841).

¹⁰⁰ Caius Brediceanu, *Amintiri din viaţa mea* (Lugoj, 1936), 7–8.

acestei cooperări a fost Societatea Academică *Românismul* (1871–1874), despre care există doar știri lapidare.¹⁰¹ I-a succedat Societatea de lectură *Sentinella Română*, care a fost desființată de autorități, averea ei revenind *Astrei* (martie 1877).¹⁰² O asociație culturală mai durabilă și mai puternică s-a constituit abia la 12 noiembrie 1895, cu titulatura *Societatea română academică social-literară «Carmen Sylva» din Graz*.¹⁰³ Aceasta a funcționat până la declanșarea primei conflagrații mondiale, cunoscând reorganizări (1901 și 1906) și chiar o scurtă întrerupere (1910–1912). Statutele societății nu s-au păstrat, dar se cunoaște că era condusă de un comitet format din patru membri: președinte, secretar, casier și bibliotecar.¹⁰⁴ În primii ani de funcționare, conducerea a fost asigurată de studenți bănățeni. S-a remarcat în mod deosebit Valeriu Popescu din Cârnecea, care a îndeplinit funcțiile de casier și bibliotecar (1895/ 96), apoi de președinte (1896/ 97 – 1899/ 1900).¹⁰⁵ El a fost ajutat de Ioan Fometescu din Oravița (bibliotecar și casier în 1899/ 1900) și de George Novacovici din Gârbovăț (1901). La 9 iunie 1901, studenții români au oferit un bun exemplu de solidaritate, organizând inaugurarea bustului patriotului George Candrea (1862–1899). Urmând studii de filosofie, Candrea trecuse și prin Graz, unde ulterior s-a stins din viață. Manifestarea a fost prezidată de ilustrul Vasile Lucaciu și la ea au participat inclusiv studenți sași, sârbi și sloveni. Printre oratori s-au aflat Valeriu Popescu și George Novacovici. Reporterul a remarcat existența unui cor bisericesc format din studenți și faptul că „locuitorii Grazului ieșind la stradă priveau cu mare simpatie această adunare românească (ținută la biserica parohiei St.-Leonhardt – n.n.). S-a convins poporul german din Graz că acest popor [român] (...) pe care până acum îl socoteau pe jumătate sălbatic (...) merită altă considerație”.¹⁰⁶ La rândul ei, *Societatea «Carmen Sylva»* s-a bucurat de sprijinul moral și material al românilor ardeleni și bănățeni.¹⁰⁷

Obiceiul completării studiilor în mai multe universități (*peregrinatio academica*) a fost destul de răspândit printre bănățenii care au studiat la Graz. Aproximativ 60% (135 din 226 persoane) au urmat o singură instituție

¹⁰¹ Sigmirean, *Istoria*, 294.

¹⁰² *Transilvania X* (Brașov, 15 martie 1877), nr. 6: 71.

¹⁰³ *Unirea V* (Blaj, 14 decembrie 1895), nr. 50: 401.

¹⁰⁴ Descrieri la Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din Monarhia habsburgică. 1860–1918* (Cluj-Napoca, 1998), 48–49; Sigmirean, *Istoria*, 294–296.

¹⁰⁵ *Unirea V* (Blaj, 14 decembrie 1895), nr. 50: 401; IX (16 decembrie 1899), nr. 50: 407; *Gazeta Transilvaniei* (15/ 27 decembrie 1896), nr. 276: 3; (28 noiembrie/ 10 decembrie 1898), nr. 261: 3.

¹⁰⁶ Articolul “Sărbarea din Graz,” *Tribuna XVIII* (Sibiu, 31 mai/ 13 iunie, 2/ 15 iunie și 3/ 16 iunie 1901), nr. 101–103: 402, 406, 409 (citatul la p. 402).

¹⁰⁷ În 1901, instituttele de credit și economie *Lugojana* (Lugoj), *Sălăjana* (Jibou) și *Timișana* (Timișoara) au donat societății studențești din Graz sumele de 40, 10, respectiv 20 de coroane. A se vedea *Revista Economică III* (Sibiu, 23 martie 1901), nr. 11: 145–146.

de învățământ: gimnaziu – 6; universitate – 105 și politehnică – 24. Un grup distinct, deja amintit, îl formează tinerii care au parcurs mai multe niveluri de instruire la Graz: gimnaziu ori școală reală apoi universitate și/sau politehnică. De exemplu, gimnaziștii Fr. Adamovits din Timișoara și Carol Urbanitzky din Ciclova s-au orientat, primul către politehnică, iar celălalt atât spre universitate, cât și spre *Joanneum*. Lor li se adaugă alți cinci bănățeni care au trecut pe la ambele instituții de învățământ superior.

Amploarea peregrinării în două sau mai multe centre academice este dovedită prin prezența bănățenilor în alte 24 de orașe europene: Viena – 58; Buda-Pesta – 17; Praga – 10; Innsbruck – 4; Berlin – 3; Cluj, Geneva, Leipzig, München, Paris și Zagreb – câte 2; Basel, Berna, București, Debrecen, Heidelberg, Jena, Karlsruhe, Leoben, Ljubljana, Montpellier, Oradea, Strassbourg și Zürich – câte unul.¹⁰⁸ În topul celor mai căutate (dar și accesibile) centre s-au aflat Viena (Universitatea, Politehnica, Academia Consulară, Școala Superioară de Agronomie), Budapesta și Praga (Universitate și Politehnică). În două centre universitare au studiat 64 de bănățeni (28% din total), ei provenind din universitatea (52) sau politehnica (12) de la Graz. Majoritatea lor s-au îndreptat către Viena – 42 (36 de la universitatea Graz și 6 politehniști). Mai puțini au optat pentru Buda-Pesta – 10 (7 de la univ. și 3 politehniști); Innsbruck – 3 (toți de la univ.); câte 2 pentru München (ambii politehniști) și Praga (unul de la univ., altul de la *Joanneum*); Basel, București, Leoben, Ljubljana și Zagreb – câte unul (toți de la univ.). În ordinea frecventării universităților, Graz-ul a fost primul loc de studiu pentru 30 de studenți (25 la universitate și 5 la politehnică). În alte 34 de situații, orașul de pe Mur a reprezentat o etapă ulterioară a peregrinării academice, studenții optând pentru universitate – 27 sau politehnică – 7. Există și cazuri, mai rare, în care stagiul de la Graz a reprezentat un episod intermediar al studiilor efectuate într-un alt oraș european. Exemple notabile oferă Stephan Jovanović din Čenta (medicină) și Ignatz Rudolf Radda din Pančevo (drept) care și-au întrerupt pregătirea la Viena, pentru a învăța în capitala Styriei.¹⁰⁹ De asemenea, Basilius (Vazul) Tirnea din Cuvin și Teodor Andrei din Lugoj își încep și își finalizează studiile medicale la Budapesta, trecând prin Graz pentru un an academic.¹¹⁰

¹⁰⁸ Persoanele care au urmat mai multe facultăți/ specializări în același centru academic au fost luate în calcul o singură dată.

¹⁰⁹ Stephan Jovanović: Viena (1878–1879, 1886) și Graz (1884); Ignatz Rudolf Radda: Viena (1873–1877) și Graz (1876).

¹¹⁰ Referințe la Sigmirean, *Istoria*, 419 și 695, nr. 1854, 7169 (Basilius Tirnea: Budapesta (1909–1912, 1913–1914) unde își ia doctoratul la 12 septembrie 1914 și Graz în 1912–1913); 420 și 695, nr. 1887, 7175 (Andrei Teodor: Budapesta (1911–1914, 1916–1917) unde devine doctor la 9 iunie 1917 și Graz în 1915–1916).

Peregrinarea în trei centre academice atestă nu doar posibilități materiale sporite ci și dorința tinerilor (10 de la universitate și 3 politehniști) de a găsi o atmosferă universitară și condiții de studiu mai adecvate aspirațiilor și intereselor lor.

Numele și prenumele	Universitățile frecventate
Ignacz Schwarz (Sasca)	Praga (1879–1880), Graz (1884), Heidelberg (1887)
Franz Dörner (Teremia)	Viena (1886–1887), Berlin (1889), Graz (1893)
Oskar Eduard Varga (Timișoara)	Viena (1894), Graz (1894–1896), Viena (1896–1897), Budapesta
Emil Izakovits (Kikinda)	Graz (1863), Viena (1865), Budapesta
Béla Forgács (Modoș)	Cluj, Debrecen, Graz (1914)
Nicolae Hadfy (Novi Becej)	Budapesta, Viena (1887), Graz (1888)
Ludwig Graff (Pančevo)	Viena (1868–1869), Graz (1871), Strassbourg (1872)
Georg Graszl (Pančevo)	Graz (1882–1884), Viena (1884–1885), Praga (1885–1886)
Constantin Demeter (Vârșeț)	Graz (1865–1866), Viena (1866), Praga (1868–1869)
Demeter Hadžić (Zrenjanin)	Praga (1851–1853), Viena (1854), Graz (1854)
Liviu Maderspach (Rusca)	<i>Joanneum</i> din Graz (1856), Poli. Karlsruhe (1857–1860), Acad. Minieră Schemnitz (1862)
Milan Popovits (Kikinda)	Politehnicile din Viena (1873–1877), Graz (1874–1875), Praga (1878–1879)
Johann Nonić (Novi Kneževac)	Politehnicile din Praga (1874), Graz (1876–1877), Viena (1877, 1879, 1880)

Mult mai ambițioși și temerari s-au dovedit opt tineri care au vizitat fiecare câte 4–5 universități europene. Ei s-au remarcat în toate domeniile mari de cercetare: drept, filosofie, medicină și inginerie.

Numele și prenumele	Universitățile frecventate
Iosif Popoviciu (Cliciova)	Graz (1896–1897), Leipzig (1897–1898), Viena (1899), Zagreb (1901), Paris-Sorbona (1901–1902)
George Novacovici (Gârbovăț)	Oradea (1898), Cluj (1899–1900), Graz (1901), Budapesta (1905–1907)
Caius Brediceanu (Lugoș)	Viena (1896), Graz (1897–1898), Montpellier și Paris (1898–1899), Viena (1900–1902)
George Crăciun (Nerău)	Budapesta (1903–1904, 1907–1908), Graz (1906), Berna și Geneva (1907)*
Andreas Schneider (Reșița)	Geneva (1908), Berlin (1909), Budapesta, Graz (1911)

Jakob Stein (Kačarevo)	Viena (1898), Leipzig (1899), Jena (1900), Graz (1905–1907)
Peter Grassl (Pančevo)	Graz (1900–1901), Berlin (1901), Praga (1902–1903), Innsbruck (1904)
Paul Milkov (Vârșeț)	Politehnicile din Graz (1860, 1862), Viena (1863), Pesta, Zürich (1866)

* Sigmirean, *Istoria*, 411, nr. 1708 (Budapesta, unde își trece doctoratul la 21 noiembrie 1908); 694, nr. 7153 (Graz); 721, nr. 7733 și 7736 (Elveția).

Caius Brediceanu a oscilat între medicină și drept, hotărându-se pentru domeniul juridic. În anul al treilea de studii, socotind, după propria-i mărturisire, „că nu poate să-mi strice un contact cu cultura franceză”, a plecat la Montpellier, apoi la Paris rămânând însă înscris în Viena. La revenirea în capitala imperiului a abandonat medicina și s-a concentrat asupra științelor juridice.¹¹¹ George Novacovici din Gârbovăț ilustrează exemplul unui tânăr care a apelat la peregrinare din motive politice. La sfârșitul anului 1899, împreună cu alți colegi de la universitatea clujeană, a organizat o manifestație patriotică la mormântul lui Avram Iancu de la Țebea, gest care a avut un mare ecou în rândurile românilor, dar și consecințe administrativ-juridice. Pe lângă procesul intentat de autoritățile maghiare, ministrul cultelor a emis un ordin prin care „studentul în drept George Novacovici a fost eliminat de la toate școalele superioare din Ungaria, cu adausul, că orice diplomă câștigată în străinătate e nevalidă în Ungaria, sau cu alte cuvinte îl exilează din patrie, căci ce alt sens poate să aibă această aspră sentință?” (iunie 1900).¹¹² În această situație, Novacovici s-a orientat către o universitate din partea austriacă a Dublei Monarhii, alegând orașul de pe Mur.

Absolvirea facultăților și obținerea unor grade academice sunt dovedite prin acordarea diplomei de inginer¹¹³, a titlului de doctor, din publicarea unor lucrări, apoi prin realizările notabile ale carierei postuniversitare. Dintre bănașenii care și-au susținut doctoratul se pot aminti următorii:

Nume și prenume	Domeniul	Locul și momentul obținerii
Moritz Hochenburger (Aradu Nou)	Drept	Înainte de 1897
Lothar Hauser (Denta)		Înainte de 1897
Karl Hallavanya v. Radoičić (Timișoara)		Înainte de 1898

¹¹¹ Brediceanu, *Amintiri*, 7–8.

¹¹² Articolul “În era dreptății,” *Unirea X* (Blaj, 30 iunie 1900), nr. 26: 219.

¹¹³ Sunt atestați ca ingineri diplomați: Milos Kikič din Vranjevo (1889), Theodor Ameseder din Pančevo (1899) și Hugo Kosmač din Berzasca (1900). A se vedea *Festschrift*, 125–127.

Caius Brediceanu (Lugoj)	Drept	Viena, 26 iunie 1902
Peter Grassl (Pančevo)		Innsbruck, 12 iulie 1907
George Novacovici (Gârbovăț)*		Budapesta, 8 martie 1908
Gaston Murad (Timișoara)		Înainte de 1914
Achilles Karwinsky von Karwin (Orșova)		Înainte de 1924
Gabriel Ivul (Caransebeș)	Filosofie Teologie	Trnava, 1650 Viena, 1654
Ludwig Graff (Pančevo)	Filosofie	Strassbourg, 1873
Iosif Popoviciu (Cliciova)		Viena, 1900
Anton Valentsits (Mașloc)	Filosofie?	Înainte de 1875
Karl Eperjesy (Caransebeș)		Înainte de 1914
Johann Mina (Oravița)	Medicină	Viena, 1859
Ignacz Schwarz (Sasca)		Heidelberg, 17 nov. 1887
George Crăciun (Nerău)		Budapesta, 21 nov. 1908
Vazul Tirnea (Cuvin)		Budapesta, 12 sept. 1914
Andrei Teodor (Lugoj)		Budapesta, 9 iunie 1917

* Sigmirean, *Istoria*, 385, nr. 1057.

Evoluția carierelor postuniversitare este un aspect care poate fi luminat documentar pentru 43 de absolvenți. Procentul de 20% pare modest, însă el dezvăluie cât de variate au fost ocupațiile și realizările foștilor cursanți. Eșantionul pentru care există informații arată că numărul absolvenților care s-au întors acasă este sensibil superior celui al tinerilor care au preferat să se afirme departe de Banat. Ei s-au remarcat nu doar ca specialiști, ci și prin activitatea desfășurată în diverse asociații și societăți, prin implicarea în politică și în lupta de emancipare națională. Mulți au dovedit că sunt oamenii timpului lor, fiind capabili să contribuie la modernizarea societății prin cultură.

În mod firesc, pregătirea universitară a ameliorat poziția socială a tinerilor absolvenți. Nobilii și-au păstrat rangul și traiul privilegiat. Un exemplu sugestiv îl oferă frații Béla (1863–1941) și Ernest Gudenus (1866–1946) care au preluat de la înaintașii lor calitatea de nobili și proprietari la Gad.¹¹⁴ De reușită se poate vorbi și în cazul celor ajunși în structurile înalte ale administrației, la catedre universitare, în diplomație sau politică. O viață rostuită, dar fără realizări excepționale, au avut numeroși medici, farmaciști, profesori, fabricanți etc. Interesantă rămâne descrierea făcută unui fost medicinist de Graz, ajuns la finalul carierei: *Klee Száva, 61 éves, gör, kel, nős, vagyontalan, büntetlen előéletű, vármegyeyi iroda segédtsizt, nagybecskereki lakóst* (8 noiembrie 1912).¹¹⁵

¹¹⁴ Gudenus János József, *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*, I (A–J) (Budapest, 1990), 464, 466.

¹¹⁵ *Sava Klee, de 61 de ani, ortodox, căsătorit, fără avere, fără antecedente penale, ajutor în biroul*

Șirul bănătenilor cu realizări notabile îl deschide chiar primul înmatriculat la Graz, anume Gabriel Ivul (1619–1678). La 18 ani, el a ajuns la Cassovia/ Košice, unde a fost admis în Ordinul iezuit (21 octombrie 1637), apoi la Universitatea din Tyrnavia/ Trnava.¹¹⁶ Clasele superioare le-a urmat la Graz și tot aici i s-a făcut *prima tonsura* (3 martie 1640). Studiile sale au fost încununuate cu două titluri de doctor în filosofie (Trnava, 1650) și teologie (Viena, 1654), care i-au deschis o carieră universitară. Gabriel Ivul a predat cursuri de matematică, logică, filosofie, dialectică și teologie la Košice și Viena. A ocupat diverse funcții academice: îndrumător (*studiorum praefectus*), profesor (*professor ordinarius*), cancelar al Universității din Košice (1666–1667) și decan al facultății de teologie din Trnava (1669–1672), unde a primit titlul de *artium magister*. Gabriel Ivul a prezidat numeroase comisii de doctorat.¹¹⁷ El a predat și a scris numai în limba latină, fiind co-autorul unui tratat de teologie catolică.¹¹⁸

La distanță de două secole după ilustrul umanist, Banatul a dat lumii academice, și în special universității din Graz, un alt savant, anume pe Ludwig Graff originar din Pančevo (1851–1924). El începe studiul farmaciei și filosofiei la Viena (1870–1871), apoi trece la Institutul Zoologic din Graz (1871–1873), obținând un doctorat în filosofie la Strassburg (1873). Până în anul 1884 lucrează la München, apoi se stabilește la Graz, fiind numit profesor de zoologie (1884–1920), decan al facultății de filosofie (1888–1889) și chiar rector al universității (1896–1897). El a întreprins numeroase călătorii în lume (Ceylon, Java, Norvegia) care i-au permis să îmbogățească colecțiile institutului zoologic. Rezultatele obținute s-au bucurat de o recunoaștere internațională, fiind ales membru al Societății germane de zoologie din Berlin și președinte de onoare al celui de-al VII-lea Congres internațional de zoologie, ținut la Graz în anul 1910.¹¹⁹

În cuprinsul landului Styria sunt întâlنيți mai mulți absolvenți bănățeni

comitatului, locuitor în Becicherecu Mare. A se vedea Várady Tibor, “Rózsától Rózsáig. Kitérve a „lelkek diszpozíciójára,” *Hid irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat* (Új Vidék/ Novi Sad, noiembrie 2011): 25–26. Sava Klee din Zrenjanin a studiat medicina la Graz (1870–1871), apoi la Viena (1871–1874).

¹¹⁶ Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci și români în veacurile XIII–XVI* (Sibiu, 1944), 268. Andrei Veress, *Bibliografia română-ungară*, vol. I (1473–1780) (București, 1931), 91.

¹¹⁷ Andritsch, *Studenten*, 72; Veress, *Bibliografia*, 87, 91, 97, 108, 118, nr. 174–175, 179, 189, 204 și 219; Doru Radosav, *Cultură și umanism în Banat. Secolul XVII* (Timișoara, 2003), 163–164.

¹¹⁸ *Tratatus de Virtutibus Theologicis et Poenitentia Dictata a RR. PP. Stanislao Gosecki et Gabriele Ivul Societatis Jesu*, 1663. A se vedea D. Radosav, “Un tratat necunoscut al lui Gabriel Ivul,” *Banatica* 2 (1973): 321–324.

¹¹⁹ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, vol. II (Wien, 1957), 46. *Neue Deutsche Biographie*, vol. VI (Berlin, 1964), 733–734. Dintre lucrările mai importante: *Zur Anatomie der Rhabdoceolen* (Strassburg, 1873); *Die Organisation der Turbellaria Acoela* (Leipzig, 1891); *Die Turbellarien als Parasiten und Wirte* (Graz, 1903); *Turbellaria* (Leipzig, 1904); *Das Schmarotzertum im Tierreich und seine Bedeutung für die Artbildung* (Leipzig, 1907).

care au îndeplinit funcții variate. Domeniul juridic este reprezentat de Moritz Hohenburger (provenit din Aradu Nou) și Karl Hallavanya-Radoičič (din Timișoara), ambii fiind doctori în drept. Primul a fost numit consilier juridic la Feldbach (1897), iar Radoičič a fost promovat adjunct de judecător la Gleisdorf (1898).¹²⁰ Peste ani, s-a remarcat Karl Eperjesy (din Caransebeș) care a servit drept casier al Societății de sociologie din Graz (1909–1910)¹²¹ și în calitate de căpitan al districtului Hartberg din landul Styriei (17 iulie 1914–1918).¹²² Este autorul unei cărți de educație cetățenească.¹²³ În aceeași perioadă, Hugo Kosmač (din Berzasca) era comisar-șef al mașinilor în atelierul feroviar din Knittelfeld (districtul omonim din Styria).¹²⁴

Titrații de origine bănățeană pot fi regăsiți și în alte regiuni central-europene, unde au adus importante servicii statului, atât în perioada Imperiului, cât și în deceniile Primei Republici austriece. Livius Maderspach din Rusca (1840–1921) provenea dintr-o familie care a dat mulți ingineri și constructori. După o scurtă prezență la Graz (1856), el devine cursant la *Polytechnische Schule* «Fridericiană» din Karlsruhe (1857–1860), apoi se înscrie ca auditor la Academia minieră și silvică din Schemnitz (1862) acolo unde studiaseră și înaintașii săi.¹²⁵ S-a afirmat ca inginer, lucrând mai ales pentru companiile miniere private din Slovacia. Maderspach a contribuit la detectarea zăcămintelor de cărbune și minereuri, iar pentru exploatarea a încurajat utilizarea dinamitei. El a scris numeroase articole și lucrări referitoare la minerit.¹²⁶ Karl Segă din Jimbolia (1858–1912) și-a dedicat întreaga viață învățământului. S-a întors la Ljubljana, unde absolvise liceul, pregătindu-se să devină profesor (1883). Din 1889 s-a stabilit definitiv la Rudolfswert (Slovenia) remarcându-se ca „un profesor de școală veche, în cel mai bun sens al cuvântului”.¹²⁷

¹²⁰ *Verordnungsblatt des K. K. Justizministeriums*, XIII (Wien, 28 septembrie 1897), nr. 18: 267; XIV (28 iunie 1898), nr. 12: 143.

¹²¹ Reinhard Müller, “Vergessene Geburtshelfer. Zur Geschichte der Soziologischen Gesellschaft in Graz (1908–1935),” *Newsletter. Archiv zur Geschichte der Soziologie in Österreich* (Graz, November 1989), nr. 3: 7.

¹²² Informație la <http://www.bh-hartberg-fuerstenfeld.steiermark.at/cms/ziel/59835626/DE/>.

¹²³ *Grundriß der österreichischen Bürgerkunde für Bürgerschulen und f. d. Selbstunterricht* (Wien, 1913, 1914).

¹²⁴ *Festschrift*, 161.

¹²⁵ *Gedenkbuch zur hundertjährigen Gründung der Königl. ungarischen Berg- und Forst-Akademie in Schemnitz 1770–1870*, ed. August Joerges (Schemnitz, 1871), 231, nr. 4851 (înscris ca auditor).

¹²⁶ Amănunte despre viața și activitatea sa în *Révai Nagy Lexikona*, vol. XIII (Budapest, 1915), 103; *Új Magyar Életrajzi Lexikon*, vol. IV (Budapest, 2002), 385. Lucrarea de referință este *Magyarország vasércz-fekhelyei* (Budapest, 1880) cu trimiterile autorului la articolele publicate în 1875–1876 (*Előszó*, VIII). A se vedea și Szinnyi József, *Magyar írók. Élete és munkái*, vol. VIII (Budapest, 1902), col. 250–251.

¹²⁷ Necrolog în *K.K. I Staatsgymnasium zu Laibach 1911/12* (ediție electronică la adresa <http://>

Anton Valentsits din Maşloc (m. 1902) a ocupat succesiv demnităţile: consilier ministerial (23 decembrie 1875), consilier guvernamental (4 februarie 1881) şi *podestà* al oraşului Fiume (1898–1900).¹²⁸ Franz Karl Vincenz Gaston Murad (1867–1936) a fost fiul diplomatului şi scriitorului Franz von Werner (Murad Efendi) şi soţul Gabrielei Michalkowski (1877–1963), o apreciată graficiană şi pictoriţă. În 1914, Gaston figurează ca doctor în drept şi secretarul ministerului apărării naţionale (*Ministerium für Landesverteidigung*).¹²⁹ Lothar Hauser din Denta (1874–1926) şi-a finalizat studiile juridice printr-un doctorat, titlu pe care îl etalează în 1897, la înscrierea în Academia montanică din Leoben. El s-a afirmat în diplomaţie, fiind consul austro-ungar la Pittsburgh (Pennsylvania) între 1913–1917, iar după război a funcţionat drept consul general al Austriei în Polonia.¹³⁰ Tot în perioada interbelică se plasează apogeul carierei lui Achilles Karwinsky originar din Orşova, care a ocupat demnitatea de consilier ministerial la Linz (1924–1925). A fost şi un om preocupat de cultură, fapt confirmat de înscrierea sa în Societatea muzeală a Austriei superioare (1924) şi prin corespondenţa cu scriitorul Rainer Maria Rilke (1925).¹³¹

Grupul absolvenţilor care s-au întors în regiunile natale este mai numeros, iar carierele lor sunt la fel de notabile ca şi cele evocate până aici. În plus, ei au avut o contribuţie însemnată la propăşirea culturală şi naţională a popoarelor din care făceau parte.

Aurel C. Popovici din Lugoj (1863–1917) s-a remarcat prin cultura sa enciclopedică. A fost publicist, profesor, gânditor, militant pentru drepturile românilor şi promotor al ideii federalizării Imperiului austro-ungar pe baze naţionale. Condamnat pe motive politice, Popovici s-a refugiat în România (1895), unde activează ca profesor, fondator şi consilier al Institutului de arte grafice *Minerva* (1898) şi director al revistei *Sămănătorul* (1908–1909). Ultimii ani ai vieţii îi petrece în Elveţia (1915–1917). În lucrările sale, Popovici

www.uni-klu.ac.at/elechner/schulmuseum/schulchroniken/glaibach1911.PDF).

¹²⁸ Magyar Országos Levéltár, *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944*, la datele 23 decembrie 1875 şi 4 februarie 1881 (disponibil la <http://arcanum.hu/mol/>); *Országos Hírlap* II (Budapest, 12 septembrie 1898), nr. 251: 7; (5 octombrie 1898), nr. 274: 6. Amintit şi în *Vlast u Rijeci kroz stoljeća* (http://www.formula1-dictionary.net/rijeka_vlast.html).

¹²⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_von_Werner (date biografice) şi https://de.wikipedia.org/wiki/K.k._Ministerium_f%C3%BCr_Landesverteidigung#cite_ref-6 (funcţia din 1914).

¹³⁰ Rudolf Agstner, *Austria (-Hungary) and its Consulates in the United States of America since 1820* (Wien, Zürich, Berlin, 2012), 361, anexa 6 (pentru 1913–1917). Caius Pascu, *Comuna Denta (jud. Timiş-Torontal). Monografie istorică* (Timişoara, 1939), 21 (pentru perioada interbelică).

¹³¹ *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines*, 85 (Linz, 1933), 650 (cu referire la anul 1924); Rainer Maria Rilke, *Briefe aus Muzot 1921 bis 1926* (Leipzig, 1937), 382–384, nr. 112 (epistolă expediată din Muzot (cantonul Valais – Elveţia) la 10 decembrie 1925, în care scriitorul îşi exprima consideraţia faţă de Karwinsky).

exprimă idei originale despre democrație, naționalism și cultură, dovedind o cunoaștere temeinică a modului în care o națiune poate supraviețui într-un stat multiethnic.¹³²

Caius Brediceanu (1879–1953) s-a afirmat ca un remarcabil diplomat și politician, exponent al cauzei românilor din Dubla Monarhie. El este ales membru al Consiliului Dirigent Român (2 decembrie 1918) și al delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1919), apoi face parte din ultimul guvern conservator al României, în calitate de ministru de stat (17 decembrie 1921–17 ianuarie 1922). În anii următori, Brediceanu s-a dedicat carierei diplomatice, reprezentând interesele țării ca ministru plenipotențiar la Buenos Aires (1928), Vatican (1929, 1932), Viena (1930, 1932) și Helsinki (1936–1939).¹³³ El a purtat considerație și prietenie inventatorului Traian Vuia, fapt oglindit în corespondența dintre cei doi.¹³⁴

Iosif Popovici din Cliciova (1876–1928) a întreprins o amplă peregrinare academică, obținând titlul de doctor în filosofie (Viena, 1900). Își încheie studiile la École pratique des Hautes Etudes din Paris, unde asistă la cursuri de fonetică experimentală (1901–1902). Popovici debutează în mediul universitar ca lector de limba română la Facultatea de filosofie a Universității vieneze (1902–1904). El obține chiar și docența (Budapesta, 1904). Este numit profesor la Universitatea din Cluj (1919), continuându-și cercetările de fonetică și ortoepie valorificate în lucrări publicate între 1911–1926.¹³⁵

Un alt intelectual devotat românilor este Aurel Diaconovici din Bocșa (1861–1931). El și-a continuat la Viena (1883–1885) studiile tehnice începute la Graz, devenind inginer și membru (din 1888) al Societății Maghiare de Geologie. Nu își uită originile, contribuind la crearea de bănci populare și societăți cooperative. De asemenea, a înființat Societatea corală și teatrală a debutanților români din Bocșa Montană. Totuși, el a preferat să treacă în România (1891), unde lucrează ca inginer-șef al Serviciilor tehnice din

¹³² Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri* (București, 1940), 682; Vasile Crișan, *Aurel C. Popovici (1863–1917)* (Alba-Iulia, 2008). Scrierile sale, în *Bibliografia românească modernă (1831–1918)*, vol. III (L–Q) (București, 1989), 1007–1010, nr. 48116–48160 (în continuare, BRM).

¹³³ Predescu, *Enciclopedia*, 129; Ioan Mamina, Ion Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916–1938)* (București, 1996), 145; Florin Șinca, “Un strălucit diplomat român la Viena, animator al relațiilor româno-austriece: Caius Brediceanu (1879–1953), ministru plenipotențiar la Viena (1930–1936),” *Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”*, seria *Istorie* (serie nouă) I (2010), nr. 1: 153–157.

¹³⁴ Elena Borugă, “Din corespondența lui Traian Vuia cu Caius Brediceanu,” *Tibiscum* VI (Caransebeș, 1986): 315–323.

¹³⁵ Predescu, *Enciclopedia*, 683; Keszé Katalin, *Kultúra és filológia a Román Tanszék történetének tükrében* (Budapest, 1999), 153–156. Scrierile sale, în BRM, vol. III, 1018–1019, nr. 48302–48322.

judetele Gorj (1894–1905), Vâlcea (1905–1910) și Constanța (1910–1912). Diaconovici a fost un inginer foarte priceput și s-a remarcat ca animator al vieții corale și muzeale din România. După Primul Război Mondial, el este numit directorul șoselelor din Banat, Crișana și Hunedoara, trecând la pensie în anul 1927.¹³⁶ Fratele său, Adolf Diaconovich, rămâne în Banat și lucrează ca arhitect.¹³⁷

Aurel Moacă din Caransebeș (1874–1957) ilustrează modelul omului care și-a dedicat întreaga viață intereselor urbei natale.¹³⁸ Timp de peste trei decenii, el a fost consilier referent la secția economică a Episcopiei de Caransebeș.¹³⁹ În 1907, a intrat în conducerea nou înființatei *Bănci populare* din oraș, după doi ani este reales președintele Societății române de lectură, iar în 1922 devine vicepreședinte al Comunității de Avere din Caransebeș.¹⁴⁰

Ca și în cazul românilor, absolvenții sârbi au dat personalități proeminente în epocă. Fedor Nikolić (1836–1903) a fost nepotul pe linie maternă al principelui Miloš Obrenović al Serbiei. El își începe aproape concomitent cariera politică (1861) și pe cea de avocat (1862). Nikolić a fost animat de idei liberale moderate, reușind să fie ales deputat al districtelor Párdány (1861), Jimbolia (1865) și Kikinda (1887, 1892). Între anii 1882–1886 a îndeplinit funcția de *adlat* (adjunct) civil al guvernatorului Bosniei și Herțegovinei, după care este ales membru perpetuu al Camerei Magnaților din Parlamentul maghiar. O altă funcție importantă încredințată lui Nikolić a fost aceea de comisar regal al Congresului bisericesc sârb (1890–1902). El a susținut interesele naționalității sale și din postura de președinte al comunității sârbești din Budapesta. De

¹³⁶ *Földtani Közlöny* XIX (Budapest, 1889), 1–3. füzet: 63 (inginer la Nemet-Bogsán); *Festschrift*, 145 (inginer-șef în județul Vâlcea și decorat cu Ordinul Coroana României). Iuliu Moșil, “Inginerul Aurel Diaconovici (o schiță biografică),” *Arhivele Olteniei* XI (Craiova, mai-august 1932), nr. 61–62: 191–202 (cu portret, p. 191). A se vedea și BRM, vol. II (D–K) (1986), 81. În perioada interbelică publică broșura *Despre și pentru Banatul întreg* (Sibiu, 1930).

¹³⁷ În *Enciclopedia Română*, ed. C[orneliu] Diaconovich, vol. II (Sibiu, 1900), 443, articolul *Foeni*, se afirmă că mausoleul familiei Mocioni din Foeni a fost construit la 1892–1894 prin arhitectul român Adrian Diacon[ovici] (de fapt, Adolf Diaconovich). Cel mai probabil, lucrările au fost doar începute de Diaconovici, fiind finalizate de cunoscutul arhitect maghiar Kallina Mór (1844–1913). Placa din interiorul mausoleului arată că monumentul după planul arhitectului Maurít Kallina din Budapesta [s-a] terminat și consacrat in anno MDCCCC. A se vedea și Borovszky Samu, *Torontál vármegye* (Budapest, 1911), 324, articolul *Fény*.

¹³⁸ Sigmirean, *Istoria*, 694, nr. 7140 arată că Moacă ar fi urmat și cursuri de medicină în 1896–1897.

¹³⁹ *Foaia Diecezană* XLVII (Caransebeș, 20 noiembrie 1932), nr. 47: 2. Pensionat și apoi ales consilier onorific al secției economice în 1939, activează până după 1947. A se vedea *Foaia Diecezană* LIV (14 mai 1939), nr. 20: 4; LXII (5 octombrie 1947), nr. 38–39: 4.

¹⁴⁰ *Revista economică* IX (Sibiu, 10 martie 1907), nr. 10: 123; *Foaia Diecezană* XXIV (25 ianuarie 1909), nr. 4: 4; XXXVII (25 decembrie 1922/ 7 ianuarie 1923), nr. 52: 6.

asemenea, Nikolić a făcut o importantă donație numismatică Societății Muzeale de istorie și arheologie din Ungaria de sud (1894).¹⁴¹

Cariere notabile au mai avut: Uroš Gavrilović (1841–1906) din Vârșeț, afirmat ca avocat, notar și funcționar superior¹⁴²; Stevan Jovanović din Čenta (1859 – după 1914) care a fost medic, dar și deputat de Pančevo (1910)¹⁴³; Johann (Jovan) Stajic din Zrenjanin (n. 1878) care a ajuns primar în orașul natal (1928–1929).¹⁴⁴

Comunitatea șvabilor a fost reprezentată de avocați, profesori și publiciști valoroși. Franz Steiner (1856–1936) a fost proprietarul unei farmacii în Timișoara și a lucrat în acest domeniu până la 1886. El se implică în viața publică, participând la înființarea Partidului naționalist (1884) de orientare moderată, favorabilă autonomiei șvabilor. S-a alăturat Partidului conservator condus de Appony Albert, reușind să fie ales deputat în cercul electoral Becicherecu Mic (între 1901–1910). În 1920, Steiner a fost expulzat din țară de autoritățile românești, cel mai probabil datorită atitudinii sale politice.¹⁴⁵ Scriitorul Jakob Stein din Kačarevo (1878–1948) a publicat sub pseudonimul Franz Feld și a evocat contribuția șvabilor la dezvoltarea Banatului, îndeosebi din perspectivă culturală.¹⁴⁶ Un alt conațional, Peter Grassl din Pančevo, a popularizat viața șvabilor originari din Boemia.¹⁴⁷ Perioada interbelică este dominată de figura lui Georg Graszl/Grassl din Pančevo (1863–1948). El a fost avocat, politician și redactor al ziarului *Deutsche Volksblatt* din Novi Sad (1919–1944). Grassl a fost ales senator (1935), reprezentând interesele etnicilor germani din Banatul iugoslav.¹⁴⁸

¹⁴¹ Révai Nagy Lexikona, vol. XIV (Budapest, 1916) p. 476–477. Zoran Marcov, Ciprian Glăvan, “Istoria familiei Nikolics redată într-un document din colecția Muzeului Banatului,” în *Analele Banatului*, Serie Nouă, Arheologie-Istorie XVIII (2010): 175–177 (biografie) și 181 (portret).

¹⁴² *Srpski biografski rečnik*, vol. II (V–G) (Novi Sad, 2006), 599.

¹⁴³ *Srpski biografski rečnik*, vol. IV (I–Ka) (Novi Sad, 2009), 635.

¹⁴⁴ Stajic și-a început studiile de medicină la Graz (1898–1900) și le-a continuat la Innsbruck (1901–1904). Referințe despre carieră la adresele electronice http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_mayors_of_Zrenjanin; <http://www.arhivzrenjanin.org.rs/cizlozbe/Izlozba%204/otkrivanje%20spomenika.htm>

¹⁴⁵ Activitatea desfășurată până în anul 1910 este descrisă în *Országgyűlési Almanach* (Budapest), edițiile 1901–1906, 363–364; 1905–1910, 383–384; 1906–1911, 218–219. Biografie generală în *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, red. Dávid Gyula, vol. V/1 (S–Sz) (Bukarest-Kolozsvár, 2010), 202–203.

¹⁴⁶ *Deutsches Literatur-Lexikon. Das 20. Jahrhundert*, ed. Wilhelm Kosch et al., vol. VIII (Bern, Zürich, München, 2005), 360. Jakob Stein/ Franz Feld este autorul cărții *Fünfundzwanzig Jahre deutschen Schrifttums im Banate. Ein Beitrag zur deutschbanater Geistesgeschichte der Jahre 1890–1915*, von ... (Temesvár, 1915).

¹⁴⁷ *Geschichte der deutsch-böhmischen Ansiedelungen im Banat. Von Peter Grassl ... Mit 8 Lichtdrucktafeln* (Praga, 1904).

¹⁴⁸ *Srpski biografski rečnik*, vol. II, 773–774 (cu portret). Activitatea politică este evocată de Zoran

Un grup distinct îl formează medicii și farmaciștii care, prin natura meseriei lor, au adus importante servicii comunităților în care au trăit. Orașul Oravița a dat doi medici de valoare care au profesat la distanță de câteva decenii. Primul a fost Johann Mina (1829–1880) care devine doctor în chirurgie (1859), apoi *magister* în specialitate și asistent la Institutul veterinar din Pesta (1862). El a predat medicina la Cluj și a contribuit la dezvoltarea epidemiologiei animale. Meritele i-au fost răsplătite prin acordarea decorației *Goldenes Verdienstkreuz mit der Krone* (1868).¹⁴⁹ Ioan Fometescu (1873–1920) a devenit medic militar, a publicat cărți de profilaxie, dar cariera fructuoasă i-a fost curmată de moartea prematură.¹⁵⁰ George Crăciun (n. 1883) originar din Nerău a profesat medicina la Timișoara, implicându-se în susținerea comunității românești din oraș (1914).¹⁵¹ În perioada interbelică s-a remarcat medicul internist Teodor Andrei (n. 1892) care a reușit construirea secțiilor de pediatrie și de boli contagioase în cadrul spitalului din Lugoj. El a fost directorul așezământului (1929–1938) și șeful secției de Interne până la pensionare (1945), iar în semn de apreciere a realizărilor sale, spitalul municipal lugojean îi poartă numele din martie 2012.¹⁵²

În privința foștilor medicinisti sârbi, se cunosc date despre patru din ei. Vladimir Pavel Aleksić din Pančevo (1872–1911) s-a remarcat ca medic, literat (autor de nuvele și poezii) și pionier al aviației, dovedindu-se o persoană multi-laterală, poliglotă, preocupată de progres. La Pančevo, în cadrul societății patriotice *Uzdanica*, a susținut prelegeri despre artă și literatură. Din 1907, Aleksić a construit mai multe modele de avioane, însă dispariția sa timpurie a stopat șirul acestor preocupări.¹⁵³ Stevan Jovanović din Čenta (1859 – după 1914) este

Janjetović, “The Ethnic-Germans in Political Life of Yugoslavia 1918–1941” (variantă electronică la <http://www.drustvosns.org/nemacka%20manjina/janjetovic/Z.%20Janjetovic,%20The%20Ethnic-Germans%20in%20Political%20Life%20of%20Yugoslavia%201918-1941.pdf>).

¹⁴⁹ Szinnyei, *Magyar irók*, vol. VIII (1902), col. 1432–1433. Johann Maizner, “Die Geschichte der klausenburger med.-chirurgischen Lehranstalt. Vom Jahre 1775–1872,” *Revue aus dem Inhalte der Naturwissenschaftlichen Abtheilung des „Orvos-Természettudományi Értesítő”*. *Organ der Medic. Naturwiss. Section des Siebenbürgischen Museumvereins XIV* (Klausenburg/Cluj, 1889), 2–3. Heft: 232, 234.

¹⁵⁰ Necrolog în *Foaia Diecesană XXXV* (13/ 26 decembrie 1920), nr. 51: 4–5. Lucrările sale în BRM, vol. II, 344, nr. 21941–21942.

¹⁵¹ Dinu Barbu, *Mic atlas al județului Timiș* (Timișoara, 2011), 360. În 1914 figurează printre organizatorii unui concert *ce se aranjează în favorul fondului de zidire al Alumneului gr. or. rom. din Timișoara*. A se vedea *Românul IV* (Arad, 23 martie/ 5 aprilie 1914), nr. 67: 9.

¹⁵² Detalii pe pagina electronică a spitalului (<http://www.smlugoj.ro/despre-noi>). Aurel Jurubiță, “Nume nou pentru spital, Spitalul Municipal „Dr. Teodor Andrei” Lugoj, și sprijin constant din partea municipalității,” *Monitorul de Lugoj* (aprilie 2012), nr. 35: 3. Hotărârea Consiliului Local nr. 41/ 29 martie 2012, la p. 6.

¹⁵³ *Srpski biografski rečnik*, vol. I (A–B) (Novi Sad, 2004), 107.

semnalat în anul 1910 ca medic și deputat de Pančevo.¹⁵⁴ La scurt timp după finalizarea studiilor universitare, Jefta Schambek din Pančevo a preluat, în 1913, conducerea spitalului regal din Pakrac, iar în 1916 devine medic al districtului Kutjevo (ambele situate în cantonul Požega-Slavonia din Croația).¹⁵⁵ Pentru perioada interbelică se evidențiază Sima Aleksić din Bavanište (1889–1958) care a profesat ca medic radiolog la Novi Sad.¹⁵⁶

Din grupul medicilor de origine germană se poate aminti numele lui Mathias Klatnek din Biserica Albă, care își practica meseria în cadrul administrației miniere de la Bozovici (1900–1910).¹⁵⁷ El a fost contemporan cu farmacistul timișorean Rudolf Jahner. Reclamele din presa anilor 1903–1906 prezintă produsele cosmetice și igienice create de acest *apotecariu*, precum și extinderea ofertei spre domeniul veterinar.¹⁵⁸

Seria medicilor se poate completa cu Johann Debert – membru al secțiunii *Untere-Donau* (din Biserica Albă) a *Ungarischen Karpathenvereine* (1890–1891)¹⁵⁹; cu Joseph Neugebauer din Timișoara și Bodog Vértes din Lugoj care au publicat diverse studii.¹⁶⁰

Categoria producătorilor industriali este reprezentată de trei timișoreni care și-au făcut simultan studiile ingineresti. Adolf și Joseph Losch au continuat afacerea familiei lor, mărinđ fabricile de sticlă din Tomești.¹⁶¹ Anton Fessler și-a completat studiile de inginerie la Politehnica din München (1863–1865), iar după mulți ani se regăsește ca fabricant de bere la Reșița (1878–1892).¹⁶²

¹⁵⁴ *Srpski biografski rečnik*, vol. IV, 635.

¹⁵⁵ Vijoleta Herman-Kaurić, “Kraljevska zemaljska bolnica u Pakracu – primjer gospodarskog poslovanja velike bolnice u velikom ratu,” *Scrinia Slavonica* XIV (Slavonski Brod, 2014): 199 (pentru 1913); V. Herman-Kaurić, “Bolnice u Požeškoj županiji i sustav javne zdravstvene službe 1874.–1918.,” *Scrinia Slavonica* III (2003): 276 (1916).

¹⁵⁶ *Srpski biografski rečnik*, vol. I, 118–119 (cu portret).

¹⁵⁷ El studiase medicina la Viena (1881–1883) și Graz (1884–1887). *Magyar Bánya-Kalauz. Ungarisches Montan-Handbuch* V (Wien, 1900): 68; VII (Budapest-Wien, 1910): 102.

¹⁵⁸ El avea farmacia în Timișoara-Elisabetin, str. Principală, nr. 70. Reclame în *Tribuna poporului* VII (Arad, 27 iulie/ 9 august 1903), nr. 136: 4; VIII (4/ 17 mai 1904), nr. 86: 8; X (22 octombrie/ 4 noiembrie 1906), nr. 198: 9.

¹⁵⁹ *Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-Vereines* XVIII (Igló, 1891): 174; XIX (1892): 122.

¹⁶⁰ Neugebauer József, *A bécsi marha- és húsvásár kérdése. Nemzetgazdaságilag feltüntetve* (Budapest, 1884). Vértes Bódog dr., “A semen Lini, Stramonii, Hyosciami és Faba calabarica porának mikroszkopiumos vizsgálata,” *Gyógyszerészi Hetilap* XLVII (Budapest, 1908): 479–481, 494–496, 628–629, 641–642.

¹⁶¹ Fabrica de sticlă din Tomești (fondată în 1820) a intrat la 1846 în proprietatea lui Iosif Losch originar din Austria. Din 1874 trece la fiul său (Adolf) și la cumnatul său (Eduard Taboraky/ Taboraky). A se vedea Consiliul Local Tomești, *Monografia comunei Tomești* (Lugoj, 2007), 59–60. Joseph Losch apare proprietar de sticlărie în Tomești (comitatul Caraș-Severin) la 1888. A se vedea *Méhészeti közlöny* III (Kolozsvar, 1 martie 1888), nr. 5: 22.

¹⁶² Mircea Rusnac, *Ciclovă Montană, a doua fabrică de bere de tradiție din România*, postat la

În concluzie, frecventarea școlilor din Graz a avut o contribuție importantă la racordarea societății bănățene la cultura și valorile europene. Pe parcursul *Secolului Luminilor* și al *Veacului Naționalităților* rolul social al intelectualilor a devenit tot mai important și a evoluat spre statutul de profesie sau funcție, puse adeseori în serviciul Statului. Activitatea absolvenților de școli înalte a fost tot mai apreciată sub aspect material și moral. Tinerii întorși de la studii au avut partea lor de contribuție la răspândirea culturii scrise în mediul provincial, au perpetuat acel *etos al instruirii* care, la rândul său, le facilitase posibilitatea de a urma școli superioare. Studioșii au dovedit capacitățile și potențialul intelectual al națiilor cărora le aparțineau. Strădaniile sunt și mai laudabile în cazul popoarelor asuprite, considerate atunci a fi de un rang secundar. Pentru români, studiul în marile centre academice, precum cel din Graz, a grăbit cristalizarea programului propriu de luminare și de emancipare națională. Cursul istoric al Banatului după prima conflagrație mondială a determinat diminuarea și chiar stoparea frecventării centrului universitar de la Graz. Tradiția s-a reluat abia de curând, pe coordonate total diferite față de secolele anterioare.

ANEXĂ

Repertoriul studenților originari din Banat care au studiat la Graz (1640–1918)

Referințele indică repertoriile (abreviate în modul arătat mai jos) și numerele de ordine din cuprinsul lor.

A = Szabó Miklós, Tonk Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*, Szeged, 1992.

B = Szabó Miklós, Szögi László, *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849*, Marosvásárhely, 1998.

C = Szögi László, *Studenți români din Transilvania la universitățile din Europa în secolele XVI–XX*, Târgu-Mureș, 2011.

D = Mészáros Andor, Szögi László, Varga Júlia, *Magyarországi diákok a habsburg birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin 1789–1919*, Budapest, 2014.

E = Szabó Miklós, Simon Zsolt, Szögi László, *Erdélyiek külföldi egyetemjárása 1849–1919 között*, Marosvásárhely, 2014.

A. Universitatea

A 1. Localități din Banatul românesc

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
1	Anina	Karl Krautner	1891–1897 (1892–95, 1896 retras)	medicină	D 1467, E 4585
2	Aradu Nou (inclus în munici- piul Arad)	Moritz Hochenburger	1871–1874	drept	D 716, E 3378
3	Biled	Ladislaus Krunner	1866	farmacie	D 589, E 4639
4		Wilhelm Rieder	1886–1890 1891	medicină	D 1228, E 6845
5	Bozovici	Heinrich Klatuek	1918–1919	farmacie	D 2156, E 4176
6	Caran- sebeș	Gabriel Ivul <i>Valachus</i>	1640–1642	teologie filosofie	A 584, C 1120
7		August von Chavanne (nobil)	1866–1867	drept	D 580, 2726, E 1267
8		Heinrich Gunzy	1874, 1876, 1877	drept	C 1140, D 818, E 2898
9		Stephan von Papović	1882	drept	C 1145, D 1008, E 6473
10		Otto Weigmann	1883–1886	drept	D 1049, E 9162
11		Emil Weigmann	1883–1887	drept	D 1050, E 9161
12		Demeter R. Stojković	1889–1891	drept	D 1395, E 8166
13		Aurel Moacă (Modca)	1892–1893	drept	C 1170, D 1505, E 5558
14	Karl Eperjesy	1895–1899 1909–1910 1911	drept filosofie	D 1589, 1934, E 1966	

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
15	Cârnecea	Valeriu Popescu	1894–1898 1900–1901	medicină	C 1174, D 1572, E 6464
16	Cenad	Friedrich Schiller	1884–1885 1889	medicină	D 1120, E 7290
17	Ciclova Montană	Carol de Urbanitzky (vezi și politehnica)	1826 1833–1835	gimnazist (1 gramat.) filosofie	B 4197, D 185
18		Joseph Schwager	1860–1861 (anul III)	chirurgie	D 519, E 7671
19	Cliciova	Josif Popoviciu	1896–1897	filosofie	C 574, 1176, 1309, 1686, 1847, D 1634, E 6485
20	Comloșu Mare	Johann Szika	1906–1907	medicină	D 1884, E 8382
21	Denta	Lothar Hauser (Liber Baro)	1892–1896	drept	D 1500, 2620, E 3096
22	Dognecea	Emil Heinbach	1896–1897	drept	D 1616, E 3140
23		Wilhelm Heinbach	1897, 1898	drept	D 1651, E 3141
24	Firiteaz	Ladislaus Krecsmáry	1876–1878	farmacie	D 880, E 4612
25	Gad	Béla Gudenus	1882–1884 1885	drept	D 990, E 2872
26		Ernest von Gude- nus (baron)	1885	drept	D 1154, E 2875
27	Gârbovăț	Georg Novacovici	1901	drept	C 1188, D 1749, E 5948
28	Gherman	Georg C. Szilany	1887	filosofie	D 1293, E 8384
29	Iosifalău/ Josefsdorf in Banat	Demeter Borischev	1866–1867	drept	D 579
30	Jimbolia	Karl Sega	1877–1881	filosofie	D 912, E 7748

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
31	Lipova	Guido Jerouschek	1878–1879 1882–1884	drept	D 929, E 3769
32	Lugoj	Grigore Lonczay/ Loncea	1642–1644	filosofie	A 915
33		Aurel C. Popovici	1888–1889 1891, 1893	medicină	C 462, 1162, D 1339, E 6476
34		Caius Brediceanu	1897–1898	drept	C 560, 1179 D 1645, E 1049
35		Bodog Vértés	1898–1904	medicină	D 1701, [E 8957]
36		Theodor Andrei	1916	medicină	C 1227, D 2106, E 130
37	Mașloc	Anton de Valentsits	1849	filosofie	D 383, E 8879
38	Moldova Nouă	Oskar Novák	1913–1914 1918–1919	medicină	D 2057, E 5951
39	Nerău	Georg Crăciun	1906	medicină	C 1200, 1385, D 1866, E 1400
40	Oravița	Johann Mina	1852–1855 1853–1854	chirurgie filosofie	D 417, E 5529
41		Alfred Gleich	1882	medicină	D 988, [E 2605]
42		Johann Tomatescu	1896	medicină	C 1178, D 1639, E 8712
43		Johann Fometescu	1897–1901 1898 retras	medicină	C 1180, D 1650, E 2301
44	Orșova	Achilles Karwinsky von Karwin (Liber Baro)	1902	drept	D 1764 E 3919
45		Paula Pöschl	1912–1913	drept	D 2022
46	Periam	Philipp Grüm	1855–1856	chirurgie	D 455, E 2847

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
47	Pojejena	Branko Kazanjac	1906	medicină	D 1873, E 3961
48	Reșița	Georg Scholz/ Scholtz	1900–1904	drept	D 1733, E 7456
49		Andreas Schneider	1911	filosofie	D 2001, E 7407
50	Rușchița	Johann (Hans) Eisl	1909–1913	drept	D 1933
51	Sasca	Ignatz Schwarz	1884	medicină	D 1125, 4098, E 7701
52	Sânnicolau Mic (inclus în municipiul Arad)	Julius Wallner	1896	drept	D 1641, E 9106
53	Scăiuș	Margarethe Marie Poliovka	1918	filosofie	D 2165, E 6409
54	Teregova	Sigmund Petheo von Gyöngyös	1867–1870	drept	D 609, E 6259
55	Teremia Mare	Franz Dörner	1893	medicină	D 1521, [E 1807]
56	Timișoara	Georgius Troll (nobil)	Dec. 1750	Gimnazist (<i>parva</i>)	B 4165
57		Joseph Demelmayer (nobil)	1767	Gimnazist (retorică)	B 865
58		Anton Dux (nobil)	1773	Gimnazist (<i>parva</i>)	B 969
59		Fridericus Benecke	1822	gimnazist (1 gramat.)	B 298, D 137
60		Stephan Stadler	1825–1826 (anii I–II)	teologie	B 3759, D 173
61		Franciscus de Larenz (vezi și politehnica)	1832 (anul I)	filosofie	B 2367, D 238
62		Franz Adamovits (vezi și politehnica)	1836	gimnazist (1 gramat.)	B 23, D 278
63		Schandrowitz?	1837 (anul I)	chirurgie	B 3398, D 295
64		Carolus Tesseli (vezi și politehnica)	1841 (anul I)	filosofie	B 4038, D 327

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
65	Timișoara	Carol Stadlauer	1845	gimnazist (1 gramat.)	B 3757, D 353
66		Theodor Rudna (Liber Baro)	1853	drept	D 434, E 7056
67		Elias Petrovich	1856–1857 (an III)	chirurgie	D 470, 3394, E 6280
68		Fedor Nikolić	1858	drept	D 495
69		Karl Fichtner	1863–1866 1871	drept	D 550, E 2163
70		Adolf Löwy	1867–1868	medicină	D 607, E 4987
71		Ernest Járomisz	1870	farmacie	D 675, E 3719
72		Johann Debert	1871	medicină	D 706, [E 1634]
73		Ernst Wessely	1871	farmacie	D 742, E 9292
74		Rudolf Jahner	1872, 1874, 1875	farmacie	D 755, E 3655
75		Adalbert Elter	1873–1875	farmacie	D 784, E 1933
76		Alexander Ristić	1874–1876	farmacie	D 833, E 6869
77		Franz Steiner	1874–1876	farmacie	D 838, E 8067
78		Franz Wolschansky	1875	drept	D 872, E 9389
79		Arpad Farkas von Letai (nobil)	1875–1877	farmacie	D 849, E 2068
80	Joseph Krayar	1875–1878	farmacie	D 857, E 4588	
81	Constantin Nicolic	1877–1878	drept	D 907, E 5920	
82	Arthur Melé	1877–1879	drept	D 903, E 5384	
83	Joseph Rieger	1886–1888 1886 retras	farmacie	D 1229, E 6850	

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
84	Timișoara	Friedrich Neugebauer	1887–1891	medicină	D 1279, 2864, E 5873
85		Ernst Wolf	1887–1889	medicină	D 1301, E 9363
86		Gaston Burad Bey	1887–1891	drept	D 1246, E 1167
87		Joseph Neugebauer	1887–1892	medicină	D 1278, E 5874
88		Géza Murad Bey	1888–1891	drept	D 1331, E 5671
89		Rudolf Brunner	1888–1890 1892–1893	medicină	D 1307, E 1120
90		Karl Hallavanya von Radoičič	1890–1894	drept	D 1415, E 3007
91		Wladimir Rajacsich Brinski (Liber Baro)	1892–1893	drept	D 1510, E 6652
92		Martin Sonnenschein	1894	medicină	D 1577, E 7928
93		Oskar Eduard Varga	1894–1896	filosofie	D 1583, E 8897
94		Richard Weidt	1901	drept	D 1754, E 9160
95		Amalia Launer	1908	filosofie	D 1918, E 4770
96		Maximilian von Tomaschek	1908–1909 1918–1919	filosofie	D 1931, E 8711
97		Erika Schönitzen	1912, 1913	filosofie	D 2025, E 7481
98	Karl von Stingl (nobil)	1912–1913	filosofie	D 2027, E 8157	
99	Richard Anton Mayer	1913–1914 1917–1918	medicină	D 2053, E 5325	
100	Elisabeth Kuneida	1918	medicină	D 2159, E 4660	
101	Elisabeth Schneider	1918–1919	medicină	D 2168, E 7409	
102	Tomești	Edgar Táborsky	1898–1901	farmacie	D 1696, E 8501

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
103	Vinga	Jakob Klein	1870–1872	medicină	D 678, E 4216
104	Zăbrani	Franz Hochenburger	1874–1878	drept	D 820, E 3377

A 2. Localități din Banatul sârbesc

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
105	Bavaniște/	Zivan Vlajič	1889–1896	medicină	D 1401
106	Bavaniște	Michael Dimić	1894–1896 1898–1901	medicină	D 1557
107		Simeon Aleksić	1914	medicină	D 2066
108	Bela Crkva/	Constantin Saič (vezi și politehnica)	1847–1849 1847, 1852	filosofie drept	D 367
109	Biserica Albă	Karl Fritz	1869 1869–1870	farmacie medicină	D 643
110		Karl August Koschatzky	1870	filosofie	D 679
111		Adolf Julius Böhm	1877–1878, 1880	farmacie	D 898
112		Adolf Julius	1881	farmacie	D 971
113		Matthias Klatnek	1884–1887	medicină	D 1088
114		Eugen Dürr	1886–1894 (1891 retras)	medicină	D 1196
115		Welisar Milijewić	1887–1888	farmacie	D 1274
116		Johann (Janko) Dürr	1890	drept	D 1410
117	Borča	Svetislav Petković	1888–1890 1893, 1897, 1898	medicină	D 1338
118	Čenta	Stephan Jovanović	1884	medicină	D 1086
119	Deliblato/ Deliblata	Slija Miličev	1892	drept	D 1504
120	Dobrica/ Kevedobra	Vladimir Nikolić	1874–1878	drept	D 828
121	Ilandža/ Ilangea	Adolf Strasser	1872, 1874	medicină	D 775
122	Kačarevo	Jakob Stein	1905–1907	filosofie	D 1853

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
123	Kikinda/	Emil von Izakovits	1863	drept	D 551
124	Chichinda Mare	Arsen Vidák	1888–1893 1894, 1896–1897	medicină	D 1354
125		Ivan von Vidák	1890	drept	D 1442
126		Čedomilj Pavlović	1891	drept	D 1473
127		Ivan von Bogdan	1912	drept	D 2007
128	Kopanica/ Groß Kopancs	Adam Philippovič	1862–1864 1865	drept	D 543
129	Kovin/	Alexander Josifovič	1852	drept	D 415
130	Cuvin	Vasa Jovanović	1879	farmacie	D 947
131		Basilius Tirnea	1912–1913	medicină	C 1221, D 2030
132	Krajišnik	Johann Kuh- sing/ Kűszing	1885–1890 1891	medicină	D 1165
133	Međa/ Meda	Johann/ Jovan Nikić	1913–1914	filosofie	D 2056, 6244
134	Melenci	Nicolaus Tanazević	1871, 1875, 1884, 1885	farmacie	D 736
135		Vojin (Wojin) Monašević	1884	medicină	D 1107
136	Modoš/	Béla Biró	1914	drept	D 2068
137	Modoš (azi Jaša Tomić)	Béla Forgács	1914	drept	D 2071
138	Neuzina/ Srpska Neuzina	Sava Starić	1899	drept	D 1714
139	Novi Bečej/ Torek	Nicolaus Hadfy	1888	medicină	D 1311
140	Omoljica	Franz Wellisz	1913–1914 1918	medicină	D 2064
141	Opovo	Paul Obradović	1842 (anul I)	filosofie	D 330

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specia- lizarea	Referințe
142	Pančevo/ Panciova	Konstantin Illics	1854–1857	chirurgie	D 444
143		Aloysius Maison de Lobenstein	1854 1861–1865	drept	D 447
144		Ludwig Graff	1871	filosofie	D 714
145		Paul Marincovič	1872, 1874	farmacie	D 763
146		Viktor von Bene- dikt (nobil)	1875	drept	D 844
147		Ignatz Rudolf Radda	1876	drept	D 887
148		Georg Graszl	1882–1884	drept	D 989, 4182
149		Georg Petrović	1882–1884	farmacie	D 1010
150		Peter Vukasinović (vezi și politehnica)	1883–1885	farmacie	D 1047
151		Peter Gyukics	1884–1886	medicină	D 1076
152		Franz Bauer	1885–1887	farmacie	D 1141
153		Ignatz Knotz	1886–1890 1894	medicină	D 1208
154		Georg Hadia	1888–1892 1894, 1895	medicină	D 1312
155		Milan Bugarsky	1889, 1891	medicină	D 1363
156	Vladimir Aleksic	1890–1896	medicină	D 1403	
157	Peter Stojković	1893–1894	drept	D 1551	
158	Johann (Hans) Sterger	1897–1903 1904, 1910 1912–1915	filosofie	D 1668	
159	Peter Grassl	1900–1901	drept	D 1721, 3047, 4298	
160	Jefta Schambek	1910–1912	medicină	D 1969	
161	Stefano Swircsew	1911	drept	D 2003	
162	Ljubomir Gadjansky	1913–1914	medicină	D 2041	
163	Rudolf Tischer (Doctor)	1917	medicină	D 2141	
164	Srpska Crnja	Peter Radić	1870	medicină	D 688
165	Sveti Hubert (azi înglobat în Banatsko Veliko Selo)	Joseph Gaar	1816	gimnazist (1 gramat.)	D 78

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
166	Tomașevac	Peter Radulović	1872–1873	drept	D 769, 3989
167	Vranjevo/ Aracs	Ladislaus Nikolić	1869–1871	medicină	D 651
168		Johann Gavrilović	1887–1888	drept	D 1251
169	Vršac/ Vârșeț	Georg Milosavljević	1855	drept	D 462
170		Uros Gavrilović	1860–1861	drept	D 510
171		Anton Hercog	1864	farmacie	D 555
172		Constantin Demeter	1865–1866	drept	D 566, 3926
173		Svetozar Vassits	1867–1869	drept	D 615
174		Mladen Demetrovits	1871–1872 (1871 retras)	drept	D 708
175		Joseph Stefanović	1871–1875	drept	D 734
176		Uroš Wolits	1879–1883 (1882 retras) 1890–1891	farmacie	D 952
177		Georg Koko (vezi și politehnica)	1881	filosofie	D 973, 2351
178		Vladimir Rabak	1888	farmacie	D 1340
179		Sophie Bybulz	1900–1904 1915–1918 (1917 retrasă)	drept, filosofie	D 1719
180	Zrenjanin/ Becichere- cul Mare	Demeter Hadžič	1854	drept	D 443, 3744
181		Sava (Sabbas) Klee	1870–1871	medicină	D 676
182		Karl Kleszky	1872, 1874, 1875	farmacie	D 757
183		Ludwig Grob	1873, 1875, 1876	farmacie	D 785
184		Isidor Kovács	1886	medicină	D 1211
185		Johann (Jovan) Stajic	1898–1900	medicină	D 1694, 3024
186		Klementine Gistler/ Zistler	1903–1907 1916	filosofie drept	D 1803, 2110

B. Institutul Politehnic

B 1. Localități din Banatul românesc

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specializarea	Referințe
187	Berzasca	Hugo Kosmać	1894–1900	inginerie mecanică	D 2425, E 4416
188	Bocșa	Adolf Diaconovich	1873–1877	inginerie	C 1238, D 2310, E 1711
189		Aurel Diaconovich	1880–1883	inginerie	C 788, 1239, D 2361, E 1713
190	Caransebeș	Adolf Klein	1881–1884	inginerie mecanică	D 2370, E 4186
191		Isidor Klein	1882–1885	inginerie	D 2373, E 4215
192	Ciclova	Carol de Urbanitzky (vezi și universitatea)	1831	inginerie	B 4197, D 2191
193	Denta	Bernhard Hauser (Liber Baro)	1891–1892	inginerie	D 2410, E 3090
194	Fibiș	Franz Braza	1875–1882	inginerie	D 2330, E 1042
195	Jimbolia	Ludwig Stagelschmudt	1874–1880	inginerie	D 2326, E 7993
196	Lugoj	Joseph Helbrich	1918–1926	inginerie de construcții	D 2520, E 3164
197	Oravița	Valerius Franz Stănescu	1896–1898	inginerie	C 1242, D 2436, E 8008
198	Rusca Montană	Livius Maderspach	c. 1856	inginerie minieră	D 2253, E 5105
199	Timișoara	Franciscus Larenz (vezi și universitatea)	1832	inginerie	B 2367, D 2193
200		Carolus Tesseli (vezi și universitatea)	1841	inginerie	B 4038, D 2213
201		Julius Novák	1841	inginerie	B 2871, D 2212
202		Franz Adamovits (vezi și universitatea)	1841–1842	inginerie	B 23, D 2208

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specia- lizarea	Referințe
203	Timișoara	Anton Fessler	1861–1862	inginerie	D 2262, E 2148
204		Adolf Losch	1861	inginerie	D 2263, E 5007
205		Joseph Losch	1861	inginerie	D 2264, E 5008
206		Eugen de Or	1871–1875	inginerie	D 2293, E 6028
207		Alexander Dragiç	1874–1875	inginerie	D 2318, E 1814
208		Joseph Karab	1875–1880	inginerie	D 2334, E 3901
209		Reinhold Holzmann	1918–1924 (1921–22 retras)	hidro- tehnică	D 2521, E 3428

B 2. Localități din Banatul sârbesc

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specia- lizarea	Referințe
210	Banatski Brestovac	Matthias Postics	1908–1912	inginerie mecanică	D 2485
211	Bela Crkva/ Biserica Albă	Constantin Saiç/ Saich (vezi și universitatea)	1847–1848	inginerie	D 2225
212	Dužine	Joseph Schwanfelder	1870–1875	inginerie	D 2283
213	Kikinda/ Chichinda Mare	Karl Linhart	1872–1880 (1875–76 retras)	inginerie	D 2305
214		Milan Popovits	1874–1875	inginerie	D 2323, 4073, 4820
215		Alexander Kengyelatz	1880–1883 (anii III–V)	inginerie	D 2362
216	Novi Kneževac	Johann (Jovan) Nonić	1876–1877	inginerie	D 2344, 4784
217	Opovo	Simon Poppowits (Popovics)	1838–1839	inginerie	D 2203

Nr. crt.	Localitatea	Nume și prenume	Data sau perioada	Specia- lizarea	Referințe
218	Pančevo/ Panciova	Ladislau Demelics	1860, 1862	inginerie	D 2260
219		Karl Belcsák	1864	inginerie	D 2267
220		Peter Vukasinović (vezi și universitatea)	1874–1878	hidro- tehnică	D 2327
221		Wilhelm Querfeld	1875–1876	inginerie	D 2337
222		Svetislav Obradović	1879–1881	inginerie	D 2360
223		Dusan Sajković	1885–1887	hidro- tehnică	D 2385
224		Theodor Ameseder	1891–1899 (1894–95 retras)	inginerie mecanică	D 2408
225		Kurt Stohandl	1917–1918	inginerie mecanică	D 2515
226		Vranjevo/ Aracs	Milos Kikič	1884–1888	inginerie mecanică
227	Vršac/ Vârșeț	Paul Milkov	1860 și 1862	inginerie	D 2261
228		Alois Michalowitz	1861 și 1863	inginerie	D 2265
229		Lazar Stefanović	1869–1873 (1871–72 retras)	hidro- tehnică	D 2274
230		Georg Koko (vezi și universitatea)	1877–1881	hidro- tehnică	D 973, 2351
231		Ludwig Bauer	1910–1911	inginerie de construcții	D 2492
232	Zrenjanin/	Georg Mathacič	1862	inginerie	D 2266, 4748
233	Becichere- cul Mare	Julius Kusch	1869–1874	inginerie	D 2273

STUDENTS FROM THE BANAT IN GRAZ (1640–1918)

Abstract

The present study analyzes the presence of 226 young people from the Banat in Graz schools (academic gymnasium, university and polytechnic institute). Essential aspects relative to the history of these institutes are referred to: foundation and reorganization times, teaching offer, details on curriculum, etc. The national historiographies concerning to study the compatriots' presence in Graz schools is also presented. On the basis of recent repertories, data on age, ethnic origin, confession, previous studies, material and social statute of these students from the Banat are also analyzed. The data show that part of the students graduated their gymnasia in Graz (Academic Gymnasium, the Technical School, *Ursulineum* Institute). The same data allow a comparison between the parents' occupations and the special studies their descendants made. A novel may be the presence of eight girls from the historical Banat at Graz University, a short time after the women were given the right to have an academic education. The most part of the students from the Banat chose to take the right, medicine and engineering faculties. 85 of them made training studies in other 24 universities, and this proves both the students' good material conditions and their wish to find lessons and a studying atmosphere more adequate to their interests and aspirations. The titles of doctor or diplomas of engineer awarded by faculties in Graz or in other locations, their works publishing and also their notable achievements after are proves of the faculties graduating too. Diplomats, office holders, manufacturers, politicians and journalists are to be found among these alumni, all of them contributing to the fellow countrymen's interests promoting and to the society in the Banat connection to European culture and values.